

Detlić

Magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

15

BROJ

Septembar 2018.

ISSN 1821-0708

U FOKUSU
VODENKOS
OPSTANAK
PEŠTERSKA ZORICA
FOTO-REPORTAŽA
PTICE HERCEGOVINE
MERIDIJANI
KOSTARIKA

MOŽETE NAĆI NAŠE PROIZVODE ONLINE NA
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM I KOD EKSKLUZIVNIH
I SPECIJALIZOVANIH PRODAVACA

CL FAMILY
BITI TAMO.
TO JE ONO
ŠTO SE RAČUNA

Putovanja do dalekih zemalja, odlazak na selo ili izazovno pešačenje po planinama otvara svet koji je izvan običnosti i koji nikada ne prestaje da vas zadržava. Dobra stvar je imati u takvim trenucima kompaktan, lagan dvogled iz CL familije, koji se može nositi u bilo kakvom džepu i koji na vas iznova ostavlja dubok utisak sa svojom ukupnom osmatračkom udobnošću. Daje vam čak i više mogućnosti da uživate u oba otkrića, velika i mala, čineći vaš neočekivani susret sa prirodom još uzbudljivijim.

Posle svega, svet pripada onima koji mogu da vide lepotu – sa SWAROVSKI OPTIK.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK

Slobodan Ivić

Poštovani čitaoci, uvaženi ornitolozi, dragi saradnici,

Nikada se u Srbiji nije toliko govorilo o ugroženosti reka, kao u proleće 2018. godine. Sve češće, skoro na sve rečne tokove i njihova prirodna dobra, ljudi atakuju različitim aktivnostima, upravljajući se isključivo ličnim profitom.

To se neminovno odražava na poremećaj hidrološkog režima, destabilizaciju u vodosnabdevanju i na celokupan biodiverzitet, samim tim i na ptičje zajednice.

Brojni planinski i brdski vodotoci predstavljaju krvotok zemlje i izvor života za ukupan biodiverzitet. Dok se struka protivi, šira društvena javnost na Balkanu gotovo da nije upoznata sa projektima za izgradnju brojnih mini-hidroelektrana. Mnogi takvi projekti uveliko se realizuju. Pritom se odbacuju apeli lokalnih zajednica i stručnjaka, kao i preporuke evropskih i svetskih institucija i ignoriraju negativna iskustva koja su zasnovana na činjenicama grubog narušavanja prirodne ravnoteže i biološke raznovrsnosti.

Rečni ekosistemi na višim nadmorskim visinama obiluju mnogošću endemske i retke vste i očuvanim staništima, za razliku od reka u nizijama. Ubrzan i nekontrolisan pritisak na prirodna staništa treba zaustaviti ili, ukoliko je to jedina opcija, treba pažljivo razmotriti sve aspekte, prilaziti oprezno i delati u kontrolisanim uslo-

vima. Setite se samo Drugog Njutnovog zakona, zakona akcije i reakcije. Očuvanje rečnih tokova je neophodan i jedini ispravan smer ukoliko želimo da zadržimo stanovništvo u ruralnim područjima, da obezbedimo i osiguramo kvalitetnu piјaću vodu, organsku hrana i privučemo turiste iz sveta koji već vave za netaknutom prirodom. A sva ta prirodna dobra nisu tuđa, njih smo nasledili, dobili u amanet, pa se s pravom nameće pitanje šta ćemo mi ostaviti u nasleđe budućim generacijama.

Zarad budućih generacija i čitavog čovečanstva, neophodno je očuvati celokupan biološki prostor u kome već vekovima ostaje i opstaje jedinstvena i autohtonata flora i fauna.

Planeri treba da imaju u vidu da su se inicijatori projekata mini-hidroelektrana u rumunskim Karpatima prilično opekle uprkos Konvenciji o očuvanju Karpati. Međutim, na drugom kraju sveta, u SAD-u, objektivnim sagledavanjem stanja na terenu, koje se zasniva na naučnim dokazima, srušeno je pedesetak brana kako bi se obezedio slobodan protok vode i

stvorila mogućnost da sama priroda pokuša revitalizaciju staništa, ukoliko već nije kasno.

U našoj zemlji uveliko se radi na projektnoj dokumentaciji, ali i na izgradnji mini-hidroelektrana. Inače, Srbija je najsiromašnija zemlja Balkana kada su u pitanju autohtone površinske vode. Zato ljudi od struke, koji se bave biološkim, ekološkim i drugim srodnim disciplinama od značaja za očuvanje prirodnih staništa i biodiverziteta, moraju biti apsolutno uključeni, a njihovo mišljenje mora imati presudan uticaj i obavezujući karakter.

Na kraju Reči urednika ostaje mi da vas prepustim kvalitetnim tekstovima o pticama koje, uz našu pomoć, bar za sada uspešno odolevaju na manje ili više očuvanim staništima. Tekstove su, samo za vas, napisali naši eminentni ornitolozi i saradnici.

Slobodan Ivić

Foto: Slobodan Ivić

Odgovorno poslovanje
Bezbedno korišćenje hemijskih preparata
Brzo i efikasno rešavanje konfliktova ljudi i nepoželjnih organizama

BIO SPIN doo iz Novog Sada osnovano je 1990. kao preduzeće sa osnovnom delatnošću u oblasti komunalne higijene i javnog zdravlja. BIO SPIN obavlja poslove deratizacije, dezinfekcije i dezinfekcije, kao i poslove fumigacije, suzbijanja korova i suzbijanja komaraca.

Preduzeće zapošljava visokostručno osoblje i poseduje tehničke kapacitete za izvođenje poslova DDD usluga.

BIO SPIN doo 2007. sertifikovalo je svoj sistem menadžmenta kvalitetom u skladu sa zahtevima standarda SRPS ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001, ISO 22000, CEPA, Gafta i HACCP sistemom.

Adresa: Laze Lazarevića 18
Novi Sad, 21000
Tel: +381 (21) 6466 233
Fax: +381 (21) 6466 533
E-mail: biospin@mts.rs

BIO SPIN doo Vam predstavlja:

Agrilaser®

Agrilaser uređaji su visoko efikasni i korisni uređaji za odbijanje ptica. Laki, jednostavni za upotrebu, bez komplikovanih instalacija. **Agrilaser** uređaji ne ugrožavaju životinske vrste i bezbedni su po životnu sredinu. Primenu **Agrilaser** uređaja podržavaju EU organizacije za zaštitu životinja.

BIO SPIN doo je generalni zastupnik proizvoda **Agrilaser** za teritoriju Srbije.

Agrilaser Handheld
Domet do 2.500 metara

Agrilaser Lite
Domet do 1.000 metara

Sadržaj:

ZAŠTITA PTICA

- Planinski biser – Vodenkos – *Slobodan Ivić*.....6
Prstenovanje ptica na Tari – *Dejan Đapić*.....10

GDE ŽIVE PTICE U SRBIJI?

- Ne tako običan bazen – *Ivan Medenica*.....14

OPSTANAK

- Pešterska zorica – *Miloš Popović*.....18

VESTI I REPORTAŽE

- Nova mreža IBA područja u Srbiji – *Uroš Pantović i Draženko Rajković*.....22
Konferencija o pticama i za ptice – *Sandra Jovanović*.....23
Šta se krčka u Zelenom pojasu? – *Sandra Jovanović*.....23
Udruženi u sprečavanju nezakonitog lova ptica – *Slobodan Knežević*.....24
Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije postalo BirdLife International partner – *Sandra Jovanović*.....25
Druga godina kako laste biraju domaćinstvo – *Slobodan Knežević*.....25
Vredna nagrada iz Italije – *Milan Ružić*.....26
Champions of the Flyway – *Aleksa Vukičević*.....26
Volonterska praksa u DZPPS – *Slobodan Knežević*.....27
EVS volonterski kamp – *Milica Mišković*.....28
Nada – *Milica Mišković*.....29
Vrabac, moj prvi komšija – *Aleksa Vukičević*.....30
Prve prstenovane modrovbrane Šumadije – *Biljana Topić i Zoran Karić*.....31

ORNITOLOŠKI ASESUARI

- Imena ptica – *Voislav Vasić*.....32

PRIKAZI

- The Book of the Bird – *Voislav Vasić*.....35

E-ORNITOLOGIJA

- eBirding – i šta onda? – *Ivan Medenica*.....36

NAFTALIN

- Moj prvi ornitološki kongres – *Voislav Vasić*.....38

FOTO-REPORTAŽA

- Ptice Popova polja – *Slaviša i Rastko Tomanović*.....40

MERIDIJANI

- Sedam i po dana Kostarike – *Dragan Simić*.....46

PTICE I MI

- Ptice u mom vrtu – *Selena Jovanović*.....50

Izdaje:
Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije
Vladike Ćirića 24/19, 21000 Novi Sad
Telefon: 021/6318-343
www.pticesrbije.rs

Glavni urednik:
Slobodan Ivić
e-mail: magazindetlic@gmail.com

Urednik fotografije:
Katarina Paunović
e-mail: cyberkat74@yahoo.com
www.photobirding.com

Članovi uredivačke redakcije:
Voislav Vasić, Milan Ružić, Dragan Simić

Lektura:
Vesna Grginčević
e-mail: casopis.scena@gmail.com

Dizajn, prelom i priprema za štampu:
Kalman Moldvai
e-mail: thekestrelimage@gmail.com

Naslovna strana:
Vodenkos Cinclus cinclus
Foto: **Maciej Szymanski**

Štampa:
FUTURA doo
Mažuranićeva 46, 21131 Petrovaradin
www.futura.rs

Tiraž:
700 primeraka

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I PSTRUČAVANJE PTICA SRBIJE

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije je organizacija koja okuplja pojedince i institucije koje se brinu za ptice u Srbiji. Oni čine mrežu aktivnih članova koja uspeva da održava partnerske odnose sa ornitološkim organizacijama širom Evrope putem učestvovanja u zajedničkim projektima. Društvo svoj rad zasniva na proučavanju i zaštiti divljih ptica i njihovih staništa.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice Srpske, Novi Sad
598.2(497.11)
Detlić : magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji / glavni i odgovorni urednik Slobodan Ivić. -2009, br. 15 - . - Novi Sad : Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, 2009 - . - Ilustr. ; 30 cm
Dva puta godišnje
ISSN 1821 – 0708
COBISS.SR-ID 237396743

Planinski biser

VODENKOS (*Cinclus cinclus*)

Slobodan Ivić
Marko Šćiban

Vodenkos (*Cinclus cinclus*) je jedinstvena vrsta letačica koje žive na okomitim obalama brzih reka. Iako nije blizak srodnik sa kosom (*Turdus merula*), zbog tamnog perja i veličine izuzetno podseća na njega, pa je zbog navedenih sličnosti dobio ime voden kos.

To je vrsta ptica pevačica koje zavise od „zdravih” staništa. Veći deo dana pliva ili roni u hladnoj vodi hraneći se različitim sitnim organizmima, stanovnicima bistrih voda. Vodenkos nema plovne kožice oko nožnih prstiju, ali zato kratkim krilima veoma vešto „leti” pod vodom. Voda mu klizi niz perje, kao svilena košulja na ljudskom telu. Zato nikada nije mokar „do gole kože”, već uvek ima suv perjani omotač, a to mu svojim produktima omogućava izrazito razvijena trtična žlezda (*Glandula uropygii*).

Gnezdarica je manjih vodotoka u pobrdu i brdsko-planinskim delovima zemlje. U mrtvim i zagađenim vodotocima nema ni vodenih beskičmenjaka, samim tim ni vodenkosova. Zbog staništa na kojima opstaje može se pouzdano tvrditi da je verodostojan biološki pokazatelj (indikator) očuvanosti i nezagađenosti reka i rečica.

Ne tako davno veliki udeo u stanovništvu naše zemlje činili su ljudi nastanjeni u brdsko-planinskim predelima. Njihov opstanak nije bio moguć ukoliko u neposrednoj blizini nije bilo kvalitetne pijače vode kako za ljude, tako i za domaće životinje koje su gajili. Veliku visinsku razliku čovek je vešto umeo da koristi, bez značajnog narušavanja staništa koja njemu i brojnim drugim životnjama znače život. Snaga

vode korišćena je kao osnovni pokretni prvi „privatnih ekoloških mini-fabrika“. Na hiljade vodenica svakodnevno i celodnevno radilo je bez novca i bez posledica po prirodu. Vodenični kamen pravio je brašno i omogućavao prehranjivanje lokalnog stanovništva. Sva ta dešavanja na reci i oko reke nisu ometala vodenkosove da u prohujalim vekovima, bezbržno i veselo skakuju duž vodenih korita. Njihova pesma

bila je u skladu sa žuborom reke, čak i u najmučnijim vremenima. Upravo je ta prirodna ravnoteža inspirisala usamljene vodeničare da osmisle i oblikuju brojna pripovedanja, priče i izreke, koje beleži nacionalna književna istorija kao narodne umotvorine. Jedna od duhovitih dosetki vezana je upravo za junaka ove priče i glasi „Vrti guzom kao voden kos“.

Vodenkos *Cinclus cinclus*
Foto: Maciej Szymanski

ISHRANA VODENKOSOVA: Vodenki beskičmenjaci koji žive na dnu planinskih potoka i reka uglavnom su organizmi vidljivi golim okom, a čine ih, pre svega, larve insekata iz redova Plecoptera, Trichoptera, Ephemeroptera i Diptera. Sem larvi insekata, u zajednici gornjih vodotokova mogu se naći i drugi makrobeskičmenjaci poput Turbellaria – pljosnatih glista, Gastropoda – puževa, kao i odrasli oblici insekata iz reda Coleoptera i Heteroptera. Njihova zajednička odlika je to da su tokom životnog perioda vezani za dno brzih vodotoka, važna su karika u lancima ishrane budući da se njima hrane ribe i ptice vodenih staništa poput vodenkosova. Osim toga, oni značajno doprinose kruženju materija i delovanju celo-

kupnog vodenog ekosistema usitnjavanjem krupnijih čestica organske materije i sekundarnom produkcijom organske materije. Budući da su vodena staništa gornjih tokova reka jedinstvena zbog niske temperature vode, velike koncentracije kiseonika i brzog toka, organizmi koji ih naseljavaju prilagođeni su upravo ovakvim staništima i ne preživljavaju u drugaćijim uslovima sredine, te ih zovemo stenovalentnim organizmima. Uništavanjem strukture staništa brzih vodotokova, kao i njihovim zagađivanjem, nepovratno doprinosimo osiromašenju biološke raznovrsnosti, kao i trajnom gubitku endemičnih vrsta.

Tamara Jurca

Gnezdo vodenkosa
foto: Brano Rudić

Vodenkosa ne možete naći pored tromih ravnicaških reka, on zahteva isključivo brze tokove. Skoro da nema prirodnih neprijatelja. Postoje dva osnovna razloga zašto je opstao do današnjih dana. Jedan od razloga je zato što naseljava zabačene i teško pristupačne vododerine, pa je oduvek bivao poštovan od čoveka i predavoda. Drugi razlog je što gnezda

smešta tik uz vodu ili iza vodopada, i uz huk reke stvorena je vodena i zvučna barijera koja odvraća zalutalog potencijalnog napadača. Međutim, sve češće bujične vode prosto „speru“ gnezdo.

Ova ptica svoju teritoriju od pripadnika svoje vrste brani pesmom, karakterističnim pokretima

(čučnjevima), okretanjem u krug i šepurenjem na kamenu. Tokom dana uradi bezbroj čučnjeva, a oni su pokušaji oponašanja pokreta koje čine listovi na okolnim biljkama i vodenim talasima duž brzaka, kaskada i slapova. Ova celodnevna gimnastika je i vid svojevrsnog „utapanja“ i kamuflaže u prirodno stanište koje ga okružuje i omogućava mu efikasniji lov.

Vodenkos *Cinclus cinclus*
Foto: Maciej Szymanski

Da bi vodenkos opstao, mora biti razvijena pre svega ljudska svest o izuzetnom značaju planinskih i brdskih vodotokova. Podsećanje radi, oni su veoma bitna karika i element biodiverziteta sa velikim brojem endemičnih vrsta. Na svojoj trpezi vodenkos mora imati „organski“ zdravu hrani u obliku vodenih beskičmenjaka: crvi, vodenih insekti, ali i rečni rakovi i manje ribe koje sa njim dele stanište.

Uspešno preživljava hladne zimske dane kada na rečicama nema ledostaja. U tom periodu ima mnoštvo larvi koje su ispod površine hladne vode i vodenkosu su veoma važne za opstanak u surovim uslovima.

Vodenkos *Cinclus cinclus*
Foto: Maciej Szymanski

Vreme simbioze čoveka i prirode kao da je odavno za nama. Naša sela sve više postaju samo geografski pojmovi koji su ubeleženi na kartama, dok, suprotno očekivanjima, poslednjih godina opada i brojnost vodenkosova. Uticaj čoveka na male brdsko-planinske reke trenutno se manifestuje izgradnjom velikih ili mini-hidroelektrana, ribnjaka za industrijski odgoj pastrmke, neplanskom sečom šuma koje izazivaju eroziju i presušivanja rečnih korita. Klimatske

promene (suše, intenzivne padavine sa velikim bujičnim vodama, veoma hladne zime) koje delom izaziva i čovek, negativno utiču na celokupan ekosistem. Nažalost, vodenkosovi i njihova hrana (brojni jedinstveni vodenii beskičmenjaci) nemaju ni vremena, ni načina da se prilagode naglim promenama. Nemaju ni alternativu gde da se presele, jer oni su starosedeci na vodotocima na koje pojedinci gledaju samo kao na izvor mogućeg profita.

Pored proizvodnje struje i priroda, brojčano merljivih kategorija, osnovnu prirodnu vrednost očuvanih brdsko-planinskih vodotoka nemoguće je izmeriti jer oni su krvotok celokupnih ekosistema i svakodnevno omogućavaju život svim organizmima, kako flori tako i fauni. To vodenkosovi znaju, znaju i svi drugi organizmi, od najsitnijih do najkrupnijih, no izgleda da je jedino „moderan“ čovek sve koristi očuvane prirode počeo da zaboravlja.

Crna crvenreptka (*Phoenicurus ochruros*) i obična crvenreptka (*Phoenicurus phoenicurus*)
foto: Nikola Stanojević

PRSTENOVANJE PTICA NA TARI

Dejan Đapić

Davno, nevezano za ptice, na smrčama oko hotela „Omorika“ na Tari, sećam se, prvi put sam video čubastu senicu (*Parus cristatus*). Posle tog susreta uvek sam išao prvenstveno zbog ptica. Tara i njenе ptice uvek obogate čoveka novim iskustvima. Nezaboravno je bilo kartiranje dugorepe sove (*Strix uralensis*). Međutim, pamtim i susrete sa drugim životinjskim vrstama. Sećam se da smo došli u Šljivovici, preko Peruća, gde sam prvi put u životu, u najkraćoj reci u Srbiji, video najdužu predstavnici pastrmskog roda, ribu mladicu (*Hucho hucho*). Inače ta reka se zove Vrelo, ali zovu je i Godina – duga je samo 365 metara.

Gore, u Šljivovici, naš domaćin Ilija dočekao nas je s rakijom, pretpostavljate, šljivovicom, ali dočekala nas je i kiša koja je pretila da osuđuje nočni teren. Imali smo sreće, jer je ubrzo prestalo da pada, pa smo krenuli putem ka Mitrovcu. Na prvom zastavljanju izađosmo iz auta i dočeka nas tmina i neverovatna tšina koju je remetila samo poneka kap koja bi kanaula s krošnji drveća. Oko nas izmagli-

ca, drveće pretvoreno u tamne divove i druga bića, miris pokisle šume i nezaboravni svici. Rojevi od po pedesetak svetlećih insekata učinili su ugodnjegovo nestvarnim. To veče me je zauvek vezalo za Taru sa svim svojim sovama koje su hukale oko nas. Okružila nas je tama. Nacionalni park „Tara“ i naše Društvo po prvi put 2015. organizovali su prstenovanje ptica radi praćenja seobe. Prstenovanje je sprovedeno na lokalitetu Sokolina, u neposrednoj blizini kanjona Rače.

Već ta početna godina donela je mnogo zanimljivosti, a najupečatljiviji je bio šarenokrili azijski zviždak (*Phylloscopus inornatus*), tek drugi put zabeležen u Srbiji.

U septembru 2016. iznova sam pozvan da učestvujem u prstenovačkom kampu, što sam rado prihvatio. Za devet dana uhvatili smo oko 500 jedinki ptica, među kojima je bilo čak 40 vrsta. Od tih, neke vrste za mene,

kao prstenovača, bile su nove. Sećam se dobro zelene (*Picus viridis*) i sive žune (*Picus canus*). A tek crne (*Dryocopus martius*), kao da je bilo pre par

dana. Ogromni crni detlić, koji masivnim kljunom pokušava da dohvati ruke koje ga drže. I uspeva nekoliko puta, uz zvuk koji je za kosti Draženkove ruke delovao veoma preteći.

Prstenovanje ptica je ponovo sprovedeno 2017. Draženko Rajković, Nikola Stanojević i ja prstenovali smo ptice polovinom oktobra i održali ubrzanu obuku za četvero zainteresovanih mladih ptičara. Ispostavilo se da su to četiri devojke: Milica, Sara, Sanja i Nina. Nekima je bilo zgodnije da krenu iz Novog Sada, a deo je krenuo iz Beograda, da bismo se u toplo predvečerje našli u živahnjoj Bajinoj Bašti, kraj bronzanog partizana što grčevito stiska pušku u podignutoj ruci. Pomišlili – kud god da kreneš po ovoj našoj Srbiji zvone spomenici od bronze i bele se oni od kamena kao znak večite borbe za slobodu, kao svedoci za manje-više nedostigu pravdu i mir. Zapitah se nije li tako svuda u svetu.

Popevši se na Taru, odlučili smo da prvo postavimo pet mreža u deo sa žbunjem, uglavnom kleke i kuhine i retkim drvećem. Žurili smo, no

Drozd pevač (*Turdus philomelos*)

foto: Nikola Stanojević

Obični popić (*Prunella modularis*)

foto: Nikola Stanojević

Senica šljivarka (*Parus lugubris*) i siva senica (*Parus palustris*)

foto: Nikola Stanojević

mreže smo ipak umešno postavili po mraku. Narednog dana mreže smo postavili i u šumi.

Pre zore bili smo na nogama. Dočekala nas je, baš kao i uvek, čudesna tšina u planinama i oblaci koji su zaklanjali zvezde i gotovo pun srebrni mesec. Obradovala nas je prijatna svinčina, budući da na planini možete očekivati i izuzetno niske temperature u to doba godine.

U bledom osvitu na Sokolovini čula se pesma kosa (*Turdus merula*) i crvendača (*Erythacus rubecula*). Nedugo zatim, u ornitološke mreže uhvatile su se prve ptice. Pojedini kosovi nestrljivo su čekali da ih izvadimo, dok su se miroljubivi crvendači uglavnom zbumjeno ljuščali u takozvanim džepovima mreža.

Draženko i ja objašnjavali smo mlađim članovima ekspedicije kako ispravno vaditi ptice. Prvo je neophodno utvrditi sa koje strane mreže je ptica došla, zatim krenuti otpetljavanje nogu. Uglavnom je tako. Neke od devojaka imale su iskustvo vađenja ptica iz mreža, no ipak smo pratili njihove aktivnosti i ohrabivali ih u daljem procesu učenja. Tim je radio izuzetno odgovorno i takav pristup zadržao se tokom celog kampa.

Nakon vađenja, ptice smo stavljali u platenne vrećice i nosili na mesto prstenovanja. Veliku pažnju posvetili smo detaljnem objašnjavanju tehnika raspoznavanja i merenja jedinki ptica. Pažnju su nam privukli turobni i preteći oblaci koji su dolazili sa severa. Naša želja bila je da kiša ne padne barem do deset časova, a skoro nam se i ispunila. Već oko pola deset teški oblaci nalegli su na planinu i smanjili vidljivost na svega par metara. Kiša je počela prvo sitno i retko, taman nam dozvolivši da sklopimo mreže, potom je padala sve jače i jače i nije prestajala do naredne večeri.

Narednog dana, u kasno popodne, već umorni od sedenja u затvorenom prostoru, krenuli smo u šetnju. Oblaci su se spuštili do tla ili su se vučki po vrhu Borjaka, a onda se podizali i vedro nebo se nakratko ukazivalo.

Fleke otvorenog neba dale su nam priliku da vidimo nekoliko vetruski i mišara (*Buteo buteo*) koji su nas

Kratkokluni puzić *Certhia familiaris*

foto: Nikola Stanojević

preleteli. Uskoro je naišlo još vetruski i prelet se nastavio narednih deset do petnaest minuta. Ne bez ushićenja, primetili smo da su to uglavnom belonokte vetruske (*Falco naumanni*) i poneka siva vetruska (*Falco vespertinus*). Bilo je to neko raštrkano selidbeno jato u ovom danu sa potpuno nedogovarajućim vremenskim uslovima. Šetnju smo nastavili komentarišući čestu nepredvidivost vremena i ponasanja ptica. Na jednom makadamskom šumskom putu nađosmo i zgaženog poskoka (*Vipera ammodytes*). Zmija duga oko 60 cm ležala je nasred puta u hladnom oktobarskom danu.

Narednih dana vreme se pravilo, tako da smo mogli da nastavimo naše prstenovanje ptica. Jedne večeri Nikola i Draženko postavili su mreže ne bi li uhvatili sove. Uhvatili su jednu utinu (*Asio otus*) i dva slepa miša. Znali smo da utina nije brojna na Tari, pa smo bili veoma zadovoljni ovim nalazom. Pre bi se očekivala šumska sova, koju smo povremeno slušali dok smo pre zore razvlačili mreže i spremali se za prvi jutarnji nalet ptica. Taj prvi nalet obično je bio najbogatiji, uglavnom kosovima i crvendaćima. Mreže smo uveče sklapali kako bismo izbegli slučajno upetljavanje ptica i slepih miševa.

Više puta smo posmatrali šumske šljuke (*Scolopax rusticola*) kako preleću put i odleću u šumu ka mestu sa mrežama. Nadali smo se da ćemo uhvatiti neku jedinku. To se i dogodilo. Jedna šljuka, preplašena našim dolaskom, zaletela se u mrežu i zahvaljujući brzoj reakciji uhvatili smo je. Veoma neobična ptica s visoko postavljenim očima, ogromnim kljunom i neverovatnim rasporedom boja na mekom perju.

Nalazi novih vrsta za nas su bili posebno inspirativni, te su nas motivisali za dalji terenski rad. Nakon par dana prstenovanja, praktikantkinje su se izveštile u rukovanju pticama. Svakoj od nas je obavljao zadatak prema sklonostima. Vadili smo ptice, merili, prstenovali, zapisivali podatke i ptice vraćali na slobodu.

Ručali smo u šumi, sedeći po kraj puta kojim su povremeno prolazili šumari i žitelji. Svi su se sručano javljali i često nudili da svratimo na kafu i rakiju. Moram priznati da neke nismo

Brgljez *Sitta europaea*

foto: Nikola Stanojević

Šumska šljuka *Scolopax rusticola*

foto: Nikola Stanojević

Kobac *Accipiter nisus*
foto: Nikola StanojevićSojka *Garrulus glandarius*

foto: Nikola Stanojević

Mali detlić *Dryobates minor*

foto: Nikola Stanojević

odbili. Povremeno smo, oko podneva, viđali lokalni par surih orlova (*Aquila chrysaetos*) dok kruže u termalu. Odrasle jedinke krstarile su uz poletarcu u čijim se letnim perima jasno video veliko belo polje. Divili smo se tim moćnim pticama.

Jedan dan u goste su nam došla školska deca iz Bajine Bašte i radnici Nacionalnog parka „Tara“, pod čijim pokroviteljstvom se održao ovaj kamp. Đaci su pokazali značajno interesovanje za ptice koje naseljavaju njihove krajeve.

Za sedam dana prstenovanja smo, u okviru 33 vrste ptica, nađene 574 jedinke. Najzanimljivije vrste bile su kobac (*Accipiter nisus*), grmuša čevrljinika (*Sylvia curruca*), kratkokluni puzić (*Certhia familiaris*), senica šljivarka (*Parus lugubris*), ali i kreje koje su pričinio borbene kada se nađu u mrežama. Zanimljivo je da je kos bio najbrojnija vrsta, sa 200 i više jedinki. Toliko kosova do danas nije prstenovano ni na jednom kampu u Srbiji.

Taru smo napustili u nadi da će se kamp održati i naredne godine.

Ovakav način proučavanja je značajan jer daje bolji uvid u sastav vrsta i način života ptica planinskih krajeva. Za mene i kolege, koji živimo u ravničarskim delovima Srbije, ovo je bila odlična prilika da susretнемo neke ptice koje redje vidimo i da ih bolje upoznamo. Sa Tare smo poneli planinski mir i svežinu, odlična terenska iskustva, lepe uspomene sa druženja, nova znanja i veštine, poneko parče sira i flašu šljivovice. Taro, vratitićemo se.

NE TAKO OBIČAN BAZEN

Tekst i fotografije: Ivan Medenica

Kratkoprsti kocab *Accipiter brevipes*

Žuta pliska *Motacilla flava*

Tokom poslednjih 15 godina, pored kvalitetno provedenog vremena u prirodi, imao sam priliku da upoznam i neverovatno biološko bogatstvo Pirotu i okoline. Znao sam da postoje mesta velike raznolikosti vrsta u Srbiji i potajno sam se nadao da takvo mesto postoji i u okolini Pirotu. Godinama sam obilazio razne lokalitete, ali nisam se mogao nadati da će ga naći na kilometar i po od strogog centra grada. U prvim godinama mog istraživanja kompenzacioni bazen bio je privlačan ljudima za odmor i razonodu. Iako je osnovna pretpostavka bila da najveću raznovrsnost ptica treba očekivati na mestima sa najvećom raznovrsnošću staništa, upoređivanje beleženih podataka pokazalo je da ovo jezero ima zanimljivu i sadržajnu faunu ptica. Značaj ovog staništa ogleda se u broju vrsta koje su do sada opažene, a ne u broju pojedinačnih jedinki koje okuplja tokom godine.

Kompenzacioni bazen formiran je 1990. godine kao poslednji u nizu izgrađenih sistema pirotske hidroelektrane radi održavanja vodnog balansa Nišave, pri evakuaciji vode iz mašinske zgrade, nakon njenog energetskog iskorišćenja. smešten je na desnoj obali Nišave, u zoni podzemnog izviranja ponornih struja Izvorske reke, kao i oblasti ostataka nekadašnjih meandara Nišave, sa površinom od 23,6 hektara. Prosečna nadmorska visina bazena je 370 m. Desna obala bazena je u neposrednoj blizini poljoprivrednih površina, od kojih je odvojena kolskim putem, dok leva prati tok Nišave. Najudaljenija tačka (od brane), uskim pojasmom vrba i topola, spaja se sa dolinom i šumama koje prate tok Nišave. Ovaj pojaz predstavlja glavni selidbeni put mnogih ptica pevačica koje se na putu do svojih gnezdilišta i nazad pojavljuju na kompenzacionom bazenu. Iz aspekta gnezdilišta, ovo je ujedno i najplodnije stanište u neposrednoj blizini kompenzacionog bazena. Obale su obrasle niskim travama i pojedinačnim žbunovima divlje ruže i vrbe. Na stazi oko nasipa posađene su mladice lipe, ali još uvek nemaju izražen uticaj na faunu ptica. Budući da voda kompenzacionog bazena potiče sa Zavojskog jezera, konstantan unos jezerskog planktona je stalni izvor hrane bentosnoj zajednici bazena. Flora dna bazena je predstavljena pionirskom zeljastom vegetacijom koja je počela značajno da buja tek poslednjih godina istraživanja. Uz godine nagomilavanja planktona i bentosa, bazen polako postaje bogatije i kvalitetnije stanište za boravak i ishranu ptica.

Skoro sve vrste koje su zabeležene na kompenzacionom bazenu redovno se sreću u Srbiji. Neke su stanaice, poput gugutke (*Streptopelia decaocto*), vrane (*Corvus cornix*), vrapca pokućara (*Passer domesticus*), čubaste ševe (*Galerida cristata*) ili gluvarice (*Anas platyrhynchos*) i mogu se videti gotovo svakog dana. Neke od zabeleženih vrsta su malobrojne gnezdarice i selice Srbije, poput ražnja (*Plegadis falcinellus*) i kratkoprstog kopca (*Accipiter brevipes*), a među njima je i novootkrivena gnezdarica Srbije – žutogлавa pliska (*Motacilla citreola*), koja je do sada u Srbiji zabeležena svega nekoliko puta.

Većina vrsta koje se ovde mogu videti su selice, pri čemu se neke tu i gnezde, poput sivog voljčića (*Hippolais pallida*), žute pliske (*Motacilla flava*), vuge (*Oriolus oriolus*) ili grlice (*Streptopelia turtur*), dok su druge samo prolaznice (gotovo sve vrste plo-

vuša, šljukarica i nesita). Zabeležene su i veoma retke malobrojne selice i latalice kao što su guska crvenovoljka (*Branta ruficollis*), veliki labud (*Cygnus cygnus*), ušati gnjurac (*Podiceps auritus*), kudravi nesit (*Pelecanus crispus*), čaplja govedarka (*Bubulcus ibis*) i stepska eja (*Circus macrourus*). Na ovom mestu je posmatrana i nova vrsta za faunu ptica Srbije – pustinjska grmuša (*Sylvia nana*).

Kompenzacioni bazen Hidroelektrane „Pirot“ jedno je od mesta u Srbiji najbogatijih vrstama ptica. Do današnjeg dana, registrovano je 220 vrsta i sve to pribeleženo u otprilike 340 jednodnevnih terenskih izveštaja. Podaci koji su prikupljeni od 2005. do 2017. godine, ukazuju da je kompenzacioni bazen u Pirotu pre svega mesto prolaska i zadržavanja ptica tokom perioda seobe, kada je i uočena najveća raznolikost vrsta. Na prolećnoj seobi u istraživanom periodu zabeleženo je 180 ptičjih vrsta. Tokom jesenje seobe evidentirano je 145 vrsta. Na zimovanju je do sada zabeleženo 107 vrsta ptica. Tokom gnezdilišne sezone raznolikost vrsta je najmanja i tada su zabeležene „samo“ 54 vrste.

Prolećna seoba je period s najvećim brojem spiskova i najvećom raznolikošću, čak 135 vrsta. Najčešća na prolećnoj seobi je gluvara (*Anas platyrhynchos*), za kojom, po opadajućoj učestalosti, slede: siva čaplja (*Ardea cinerea*), žalar slepić (*Charadrius dubius*), seoska lasta (*Hirundo rustica*), čubasta ševa (*Galerida cristata*), sprudnik ubojica (*Calidris pugnax*), žuta pliska (*Motacilla flava*), mala bela čaplja (*Egretta garzetta*), sprudnik pijukavac (*Tringao erythropus*), vrana (*Corvus cornix*), poloika (*Actitis hypoleucos*), krivokljuni sprudnik (*Tringa nebularia*), vetroška (*Falco tinnunculus*), planinska trepteljka (*Anthus spinolettai*), šarena utva (*Tadorna tadorna*), barska šljuka (*Gallinago gallinago*), kukavica (*Cuculus canorus*), rusi svračak (*Lanius collurio*), vlastelica (*Himantopus himantopus*), velika strnadica (*Emberiza calandra*), pčelarica (*Merops apiaster*), belobrka čigra (*Chlidonias hybrida*), pirogava grmuša (*Sylvia nisoria*), ražanj (*Plegadis falcinellus*), crni sprudnik (*Tringa erythropus*), eja močvarica (*Circus aeruginosus*), grmuša čavrljanka (*Sylvia curruca*), sabljarka (*Recurvirostra avosetta*), seda sprutka (*Calidris temminckii*), stepska eja (*Circus macrourus*), belovrata muharica (*Ficedula albicollis*), riđogrla trepteljka (*Anthus cervinus*), sivi svračak (*Lanius minor*), ribar (*Pandion haliaetus*), žuti voljić (*Hippolais icterina*), žutoglavu plisku (*Motacilla citreola*) i šljuka kamenjarka (*Arenaria interpres*). Posebnu grupu čine vrste koje su toliko retke tokom ovog perioda da se njihovo beleženje smatra slučajnošću. To su guska crvenovoljka (*Branta ruficollis*), žđral (*Grus grus*), leganj (*Caprimulgus europaeus*), ružičasti čvorak (*Pastor roseus*), lisasta guska (*Anser albifrons*), mrki galeb (*Larus fuscus*) i veliki svračak (*Lanius excubitor*).

Ražanj *Plegadis falcinellus*

Mnoge ptice koje se gnezde u Srbiji čine to od marta do jula. Vrste koje su zabeležene u junu, mesecu kada se većina ptica gnezdi, a sigurno nisu gnezdarice kompenzacije. To su guska crvenovoljka (*Branta ruficollis*), žđral (*Grus grus*), leganj (*Caprimulgus europaeus*), ružičasti čvorak (*Pastor roseus*), lisasta guska (*Anser albifrons*), mrki galeb (*Larus fuscus*) i veliki svračak (*Lanius excubitor*).

Zijavac *Glareola pratincola*

Krivokljuni sprudnik *Tringa nebularia*

Sivi voljič *Iduna pallida*

Kompenzacioni bazen

rijalno ponašanje, izgradnja gnezda...), sumnja se da su gnezdarice, ali se zbog manjka podataka to mora dodatno proveriti. To su: prepelica (*Coturnix coturnix*), jarebica (*Perdix perdix*), kobac (*Accipiter nisus*), prdavac (*Crex crex*), grivnaš (*Columba palumbus*), veliki detlić (*Dendrocopos major*), sojka (*Garrulus glandarius*), dugorepa senica (*Aegithalos caudatus*), sivi voljič (*Iduna pallida*) i crnogлава travarka (*Saxicola torquatus*). Pored ovih, postoje i vrste kod kojih je gnežđenje očekivano zbog njihove ekologije. To su: trstenjak rogožar (*Acrocephalus schoenobaenus*), veliki trstenjak (*Acrocephalus arundinaceus*) i konopljarka (*Linaria cannabina*).

onog bazena, jer nisu ni gnezdarice Srbije su: kudravi nesit (*Pelecanus crispus*), pljosnokljuna sprutka (*Calidris falcinellus*), sprudnik migavac (*Tringa glareola*), barska šljuka (*Gallinago gallinago*), morski galeb (*Larus michahellis*) i sinji galeb (*Larus cachinnans*). Vrste koje sigurno nisu gnezdarice kompenzacionog bazena, jer nisu gnezdarice Pirot ili na bazenu nemaju odgovarajuća staništa su: grogotovac (*Spatula querquedula*), siva čaplja (*Ardea cinerea*), mala bela čaplja (*Egretta garzetta*), bela roda (*Ciconia ciconia*), žalar blatarić (*Charadrius hiaticula*), polojka (*Actitis hypoleucos*), crvenonogi sprudnik (*Tringa totanus*), crna čigra (*Chlidonias niger*), divlji golub (*Columba livia f. domestica*), seoska lasta (*Hirundo rustica*), crvendač (*Erithacus rubecula*), gavran (*Corvus corax*), gačac (*Corvus frugilegus*), čavka (*Corvus monedula*). Broj vrsta koje su zabeležene u gnezdećem periodu i za koje se sumnja (na osnovu posmatranog ponašanja vrste u staništu) da se gnezde kako na kompenzacionom jezeru tako i pored kompenzacionog bazena je 33. Neke od njih su: gluvara (*Anas platyrhynchos*), mišar (*Buteo buteo*), žalar slepić (*Charadrius dubius*), grlica (*Streptopelia turtur*), kukavica (*Cuculus canorus*), vuga (*Oriolus oriolus*), čubasta ševa (*Galerida cristata*), poljska ševa (*Alauda arvensis*), trstenjak mlakar (*Acrocephalus palustris*), pirogasta grmuša (*Sylvia nisoria*), mali slavuj (*Luscinia megarhynchos*), rusi svračak (*Lanius collurio*) i svraka (*Pica pica*). Za deset vrsta iz spiskova gnezdećeg perioda, koje su zabeležene sa gnezdećim kodovima i karakterističnim gnezdećim ponašanjem (pevajući mužjak, terito-

Veliki ronci *Mergus merganser*Crnovrati gnjurac *Podiceps nigricollis*

Najčešće vrste na zimovanju su krdža (*Anas crecca*) i gluvara (*Anas platyrhynchos*), koje su beležene gotovo prilikom svakog obilaska. Za njima slede: planinska trepteljka (*Anthus spinolella*), zviždara (*Mareca penelope*), barska šljuka (*Gallinago gallinago*), sprudnik pijukavac (*Tringa ochropus*), bela pliska (*Motacilla alba*), češljugar (*Carduelis carduelis*), veliki vranac (*Phalacrocorax carbo*), čubasta ševa (*Galerida cristata*), siva čaplja (*Ardea cinerea*), poljski vrabac (*Passer montanus*), vodenkos (*Cinclus cinclus*), mali gnjurac (*Tachybaptus ruficollis*), poljska eja (*Circus cyaneus*), livadska trepteljka (*Anthus pratensis*), gavran (*Corvus corax*), čegrtuša (*Mareca strepera*), lisasta guska (*Anser albifrons*), drozd borovnjak (*Turdus pilaris*), labud grbac (*Cygnus olor*), veliki svračak (*Lanius excubitor*), konopljarka (*Linaria cannabina*), mali ronac (*Mergellus albellus*), seoski detlić (*Dendrocopos syriacus*), crnogrla strnadica (*Emberiza cirlus*), siva žuna (*Picus canus*), šiljan (*Anas acuta*), mala šljuka (*Lymnocryptes minimus*), gačasti mišar (*Buteo lagopus*), prevez (*Netta rufina*), patka njorka (*Aythya nyroca*), barska kokica (*Gallinula chloropus*), golub dupljaš (*Columba oenas*), srednji detlić (*Dendrocopos medius*), batokljun (*Coccothraustes coccothraustes*). Vrste čije se beleženje na ovom lokalitetu smatra slučajnošću su: veliki labud (*Cygnus cygnus*), zlatni vivak (*Pluvialis apricaria*), šumska šljuka (*Scolopax rusticola*), bргlješ (*Sitta europaea*), kraljić (*Regulus regulus*) i čižak (*Spinus spinus*).

Svaki pojedinačni period svojstven je po sastavu ptičjih zajednica. Zajedničko za svaki period je najveća raznolikost vrsta u okviru pevačica, sa najviše 73 vrste tokom prolećne seobe, od ukupno 88 vrsta koliko je zbirno zabeleženo u svim sezonomama. Druga grupa po brojnosti vrsta su

šljukarice, kod kojih je najveća brojnost vrsta takođe tokom prolećne seobe, kada je zabeleženo 37 od ukupno 42 vrste koliko je zbirno zabeleženo u svim periodima. Brojnost ove grupe je visoka i u drugim periodima što pokazuje da je kompenzacioni bazen bitno mesto okupljanja šljukarica, vrsta koje imaju specifične ekološke prohteve. Treće po brojnosti su plovuše kod kojih je najveća brojnost vrsta zabeležena tokom zime. U ovom periodu zabeleženo je 18 od ukupno 20 vrsta, koliki je ukupni diverzitet tokom svih godišnjih doba.

Do sada je na ovom lokalitetu zabeleženo 220 vrsta ptica, što čini čak 62% faune ptica Srbije. Ovaj lokalitet zaslužuje da bude zaštićen od uništavanja. Pored aerozagađenja sa okolnih saobraćajnica i zagađenja uzrokovanog spiranjem i izlivanjem voda bogatih organskim materijama sa okolnih oranica u glavnu masu bazena podzemnim tokovima Izvorske reke, mnogo brži i direktniji negativni uticaj na diverzitet ptica ima aktivnost ljudi, bilo da je to njihovo često i brojno prisustvo radi rekreacije ili njihovo ponašanje, naročito ono koje se odnosi na krivolov i stradanje ptica u napadima vlasničkih pasa koji se ovde dovode u štetnu. Ovakav vid ugrožavanja upravo treba da bude prva i najdirektnija meta u preduzimanju mera zaštite faune ptica bazena, u čijim bi aktivnostima prioritet bio dat javnom informisanju o bogatstvu ovog staništa, njegovom značaju i važnim odredbama međunarodne politike u zaštiti sličnih staništa, kao i isticanju osetljivih perioda godine tokom kojih je raznolikost najveća. Upravo kroz informisanje i obrazovanje, štetne aktivnosti čoveka bile bi svedene na minimum ili potpuno odstranjene, što bi omogućilo miran i siguran boravak pticama pirotskog bazena.

PEŠTERSKA ZORICA

(*Anthocharis damone*)

Miloš Popović

Mužjak pešterske zorice *Anthocharis damone*
Foto: Miloš Popović

Čak i da mogu da govore, malo naših predela pohvalilo bi se tako očuvanom prirodnom, iskrenim gostoprivmstvom i nekom neobičnom usamljenošću kakva se spustila na planine sjeničkog kraja. Pa ipak, ovaj predeo od vajkada gaji sočnu planinsku travu i, uz mnogo muka, pretvara je u najkvalitetnije mleko, sir i maslac. Postojanje takvih travnih predela jedan je od preduslova za neobično bogatu faunu insekata kakva se obično sreće daleko od očiju nervoznih traktora. To je dobar uvod za našu priču o pešterskoj zorici, koja počinje 2015. godine nadomak sela sa šakaljivim imenom „Trijebine“.

Leptiri zorice pripadaju porodici belaca (lat. Pieridae), koju krase

krila bele, žute ili narandžaste nijanse. Narodni naziv zorica na engleskom jeziku je narandžasti vrh (eng. orange tip) i odnosi se na boju vrha prednjih krila mužjaka. Dok se mužjaci razmeću upadljivim krilima, ženke su najčešće bele i neuglednije. Donja strana

krila je zelenasta, sa mustrom koja nalikuju na čipku. Najčešća vrsta kod nas nosi jednostavan naziv „zorica“ (*Anthocharis cardamines*) i sreće se bezmalo svuda. Međutim, na krajnjem jugu Srbije, u graničnom pojusu sa Republikom Makedonijom, živi njena patuljasta rođaka, „mala zorica“ (*Anthocharis gruneri*), dok je za sjenički kraj vezana „pešterska zorica“ (*Anthocharis damone*). Zorica sa Peštera odlikuje se upadljivo žutom bojom krila, pa je od uobičajene, bele zorice, možete

razlikovati i „u letu“. Nepogrešiva razlika je izrazito žuta osnovna boja donje strane krila, koja je kod ostalih vrsta iz ovog roda uvek beličasta. Narandžasti vrh krila mužjaka veoma je izrazit i uokviren jasnom, crnom linijom sa obe strane.

Pešterska zorica u Evropi zalaže samo do krajnjeg juga Italije i u južne delove Balkanskog poluostrva, odakle se njen areal širi na istok preko Male Azije i područja oko Kavkaza. Za nauku su opisane tri podvrste ovog leptira, *Anthocharis damone damone* koja naseljava južnu Italiju i Siciliju, *A. d. eunomia* iz Srbije, Albanije, Makedonije, Grčke, Turske, Jermenije, Gruzije, Azerbejdžana, dela Ruske Federacije, Irana i Iraka i *A. d. syra* iz Sirije, Libana

Mužjak pešterske zorice *Anthocharis damone*

Foto: Miloš Popović

Ženka pešterske zorice *Anthocharis damone*

Foto: Miloš Popović

i Izraela. Staništa pešterske zorice su kamenita i topla, mestimično uraslaz bunjem i travnom vegetacijom. Zbog toga ovog leptira obično nalazimo u makiji, na strmim kamenjarima, siparima i južno eksponiranim delovima brda. Najčešći je na krečnjačkim terenima, u Siciliji se sreće na podlozi koja je nastala vulkanskom aktivnošću, a u Srbiji i Albaniji na različitim vrstama serpentita.

Zanimljivo je da se gusenice razvijaju na sinju (*Isatis tinctoria*), biljci koja je još od vremena neolita korisena kao prirodnji izvor plave boje – takozvana indigo boja. Dokazi o gajenju ove biljke u ranom periodu razvoja naše civilizacije postoje u Egiptu kao i u različitim delovima Europe (Velika Britanija, Francuska, Nemačka). Plava boja je bila nezamenjiva za farbanje tkanina, slikanje raznih upotrebnih

predmeta, umetničkih dela i iscrtavanje tela. Zbog ovoga je biljka gajena širom Evrope, sve dok u 16. veku nije započet uvoz biljke indiga (*Indigofera tinctoria*) i dok proizvodnja boja nije napokon prepuštena hemijskoj industriji, negde sredinom 20. veka. Sinj se smatra autohtonom vrstom u južnim delovima Srbije, dok je njegovo prisustvo na području Vojvodine verovatno zaostavština iz nekih ranijih vremena. U Americi je ova biljka proglašena invazivnom vrstom, a ponegde se sinj i indigo još uvek gaje za pravljenje plave boja prirodnog porekla. Pitanje porekla sinja na području Italije je veoma zanimljivo, pošto je još uvek predmet rasprave naučne javnosti. Međutim, ako prihvatom gledište da italijanske populacije pešterske zorice pripadaju zasebnoj podvrsti, nije teško zamisliti da su evoluirale zajedno sa biljkom hraniteljkom na istom području. Time jednostavno možemo dokazati autohtonu poreklo sinja na području južne Italije.

Činjenica da pešterska zorica živi nekih 150 kilometara dalje od Srbije, pretežno na mediteranskim kamenjarima, nije sprečila našeg prijatelja Ermedina Drndića da je pronađe blizu jedne od najhladnijih tačaka u Srbiji. Iako je Sjenica poznata po oštrim i dugim zimama, područje nadomak Trijebine (Giljeva planina) u toj priči se izdvaja od svoje okoline. Čitavo stanište leptira nalazi se na južnoj strani brda, što tokom proleća obezbeđuje dovoljnu količinu sunca za razvoj biljke i njenog leptira. Pored toga, geološka podloga je serpentinit, vrsta plavičaste stene koja u svom sastavu ima veliku količinu raznih metala. Takva podloga uslovjava veoma oskudnu, ali i specifičnu vegetaciju biljaka „serpentinofila“, koje su adaptirane na opstanak u ovim surovim uslovima. Staništem pešterske zorice uglavnom dominira nesrećno posumljeni crni bor, koji izgleda da na siparima od serpentinita ne dostiže baš punu visinu krošnje. Tu su i tipični separentinofili, od kojih će vam pažnju sigurno privući žuti jastučići mlečike (*Euphorbia glabriflora*) i dugačke crvene cvasti naročite vrste lisičine (*Echium rubrum*). Ovaj serpentinitinski fragment je relativno malo stanište, pa peštersku zoricu u Srbiji možete videti duž svega par kilometara makadamskog puta koji okoliša Giljevom planinom.

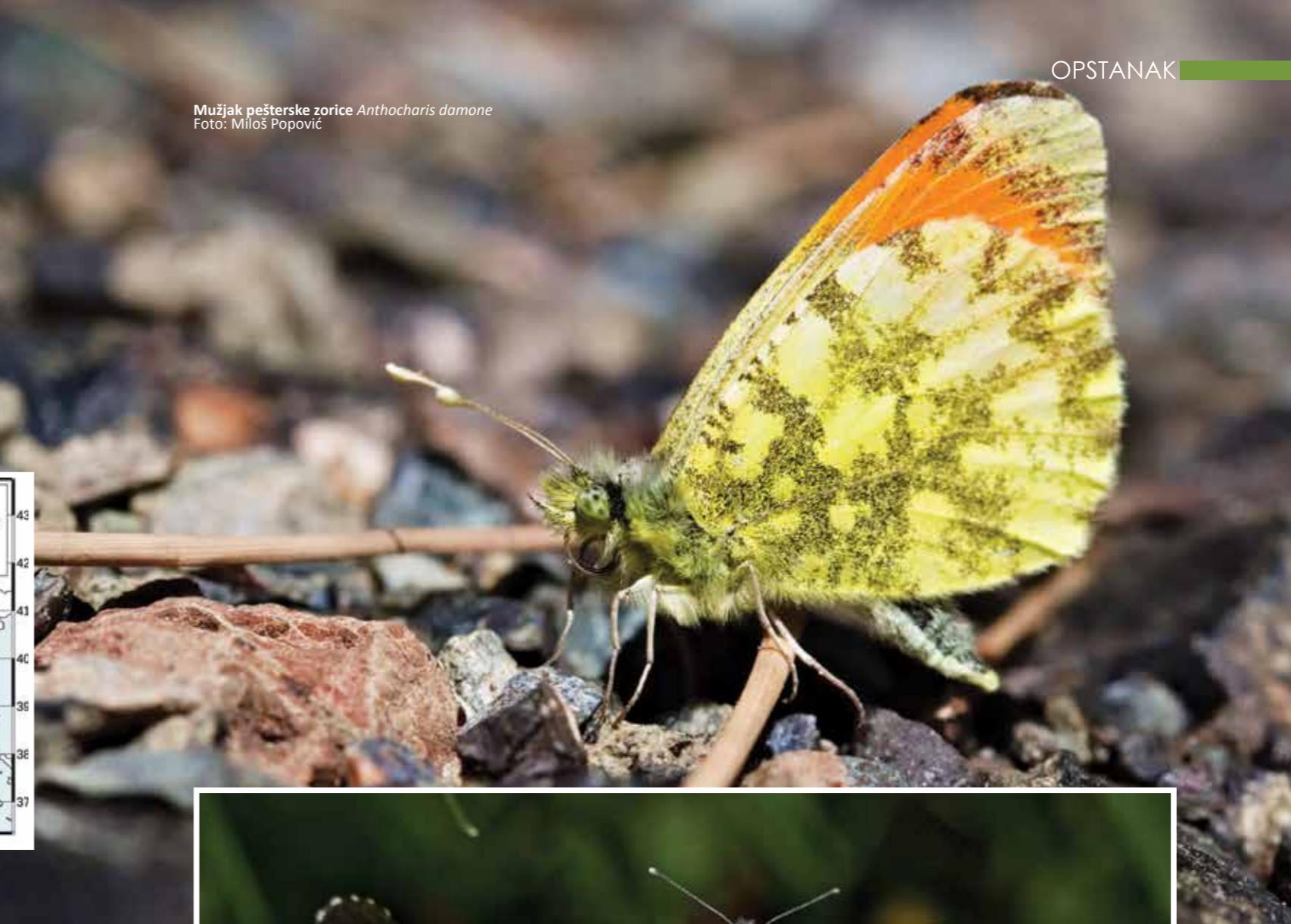
Sinj *Isatis tinctoria*

Foto: Miloš Popović

Gusenica zorice na sinju

Foto: Miroslav Miljević

Mužjak pešterske zorice *Anthocharis damone*
Foto: Miloš Popović

Članovi ekspedicije

Foto: Miloš Popović

Biljka hraniteljka pešterske zorice je krupna i upadljiva, pa se veoma lako uočava duž pomenutog makadama. U vreme kada je nekolicina nas organizovala ekspediciju, zajedno sa Ermedinom, sinj je bio u punom cvetu. Ovu ekspediciju, pored autora ovog članka, činili su Đorđe Radevski, Miroslav Miljević, Milan Đurić i naš domaćin, Ermedin Drndić. Iako početak juna označava kraj sezone za prolećne vrste leptira, još uvek je bilo dovoljno pešterskih zorica da zadovolje našu znatiželju i nateraju Đoleta, inače najmlađeg među nama, da skače okolo od radosti. Međutim, poznato je da zorice retko kada zastaju, pa je fotografisanje bio priličan izazov! Mužjake smo mogli da slikamo jedino „za trpezom“, kada nakratko slete na sinj ili kakvu drugu biljku. Sa ženkama je bilo lakše izaći nakraj, pošto smo shvatili da uveliko polažu jaja na mlade cvasti biljke, a za porođaj im je obično potrebno malo više vremena i koncentracije. Inače, zbog vičnosti u pronalaženju jaja i gusenica dnevnih leptira, Milan je Miro-

slavu odavno nadenuo nadimak „Jajara“. Ispostavilo se da mu to uopšte nije zasmetalo da odmah nađe jaje pešterske zorice, ali i tek izleglu gusenicu veličine oko 2 milimetra. To smo shvatili kao još jedan uspeh za našu nedorašlu opremu za makrofotografije i iz inata napravili par relativno uspešnih snimaka. A kod tako sitnih stvari, koje se njišu na vetrnu, par uspešnih snimaka znači par stotina načinjenih fotografija. Foto album je sada bio kompletan, iako uvek ostane gorak utisak da je moglo biti bar malčice boljih kadrova.

Životni ciklus pešterske zorice je priča za sebe – počinje onog trenutka kada ženka položi beličasto jaje na biljku hraniteljku. Jaja se uvek polažu pažljivo na veštoto odabrane populacije sinja. Kad biljka počne da širi svoje žute populacije, i jaja leptira dobijaju žukastu nijansu, da bi se na kraju iz njih izlegle gusenice. Njihova boja takođe je žuta i omogućava im da se sakriju unutar cvasti tokom prvih faza razvijanja. U tom periodu gusenice se hrane

cvetovima sinja, a dovoljno resursa za sebe obezbeđuju tako što usput pojedu i svoje mlađe rođake. Na taj način jedna biljka podržava razvoj samo jedne gusenice. Ovo će biti posebno važno u kasnijim razvojnim fazama gusenice. Ona se tada hrani nezrelim semenom biljke i zahteva dosta resursa od svog domaćina, pa bi više gusenica ubrzano uništilo i izgladnelo biljku. U tom periodu seme biljke je zeleno i izduženo, a gusenica prati ove promene tako što dobija zelenu nijansu. Nakon što dostigne punu zrelost, gusenica se pretvara u fazu lutke tako što se priča na grančicu biljke i na njoj sačeka narednu godinu. Čak je i lutka kamuflirana žukastom bojom i nalikuje suvoj grančici na koju je prikačena. Pošto je životni ciklus zorica savršeno sinhronizovan sa životnim fazama biljke na kojoj se hrane, sve vrste zorica mogu imati samo jednu prolećnu generaciju. Zbog toga su ovi leptiri pravi vesnici proleća među dnevnim leptirima i uvek nam nepogrešivo najavljuju novu terensku sezonu.

Ženka i mužjak zorice *Anthocharis cardamines*

Foto: Miloš Popović

Zbog ograničene površine staništa koje naseljava, pešterska zorica je kod nas svrstana među ugrožene taksonе. Jedan deo evropskih populacija ove vrste je u opadanju, čemu u prilog govori i činjenica da smo više puta bezuspšeno pokušavali da je slikamo na dobro poznatim lokacijama u Makedoniji. Iako se smatra izumrlom u evropskom delu Turske, raduje či-

njenica da je dobar deo populacija za sada stabilan i da još uvek nije svrstana među ugrožene vrste na području Evrope. Pešterska zorica je uspevala da preživi u Srbiji stotinama godina uprkos prosecanju puta, sađenju četinara ili intenzivnoj ispaši. Za njeno trajno očuvanje potrebno je kontrolisati rast sađene šume, smanjiti mogućnost požara i očuvati otvorena, kamenita

staništa koja pogoduju razvoju sinja. Nadamo se da će Ermedin i njegovi prijatelji paziti na ovog leptira, kao što to čine svake godine. Time ćemo imati direktni uvid u promene brojnosti njegovih populacija i stanje očuvanosti staništa. Samo tako možemo osigurati da pešterska zorica najavljuje dolazak mnogo novih proleća stanovnicima Sjenice.

Nova mreža IBA područja u Srbiji

Uroš Pantović i Draženka Rajković

Medunarodno značajna područja za ptice (Important Bird Areas – IBAs) predstavljaju mrežu područja koja su značajna za dugoročnu održivost prirodnih populacija divljih vrsta ptica i drugih oblika biološke raznolikosti. Ona su efikasan alat za dugoročnu zaštitu ekološki vrednih područja, gde Organizacije civilnog društva (OCD) u oblasti zaštite prirode imaju ključnu ulogu u sakupljanju, obradi i prezentovanju relevantnih naučnih podataka različitim zainteresovanim stranama i široj javnosti. Iskustvo stečeno sproveđenjem ovog programa u prošlosti u Srbiji pokazalo je da su postojeća IBA područja u značajnoj meri doprinela smanjenju pretnji i očuvanju brojnih vrsta ptica i njihovih staništa.

U toku proteklete decenije Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije (DZPPS) sprovele je značajna istraživanja radi utvrđivanja distribucije, veličine populacija i trendova vrsta koje nastanjuju Srbiju, sa posebnim akcentom na vrste koje predstavljaju prioritete za očuvanje na nacionalnom i evropskom nivou. Značajni napor uloženi su u istraživanje prioritetskih staništa i ekosistema, kao i brojnih nedovoljno istraženih područja. Priku-

pljeni podaci omogućili su nam uvid u trenutni status očuvanja prioritetskih vrsta ptica i pretnje koje utiču na njihove populacije, što se značajno razlikuje od podataka iz poslednje revizije IBA koja je rađena od 2003. do 2008. Dalja istraživanja i analiza prethodno prikupljenih podataka od značaja za dinamiku populacija ključnih vrsta ptica i pratećih faktora ugroženosti presudni su za definisanje granica novih, kao i za reviziju postojećih IBA područja. Upravo iz tih razloga DZPPS je u 2018. godini pokrenulo projekat *Long-term conservation of key biodiversity sites in Serbia – evaluation and designation of a new national network of Important Bird and Biodiversity Areas*. Projekat koji je finansirala Rufford fondacija (The Rufford Foundation) iz Velike Britanije označava produžetak prethodna dva projekta koje je tim DZPPS-a radio u zapadnoj i istočnoj Srbiji s ciljem da se prikupe podaci i istraže mogućnosti definisanja novih IBA područja u tim delovima zemlje. Aktivnosti će se odvijati tokom 2018. i 2019. godine.

Ovaj projekat ima dve faze: istraživački deo, koji podrazumeva terensko prikupljanje podataka o rasprostranjenju i veličini populacija ciljnih vrsta ptica i o najznačajnijim ugroža-

vajućim faktorima sa kojima se vrste susreću u postojećim i potencijalno novim IBA područjima, kao i prikupljanje dostupnih objavljenih i neobjavljenih podataka u proteklih deset godina istraživanja ptica u Srbiji. Druga faza podrazumeva analitički deo, tokom kojeg će se prethodno ustanovljene veličine populacija testirati prema IBA kriterijumima za Srbiju, koje je 2016. godine ažurirao BirdLife International (BLI), krovna organizacija za zaštitu ptica i sproveđenje IBA programa u svetu.

Bitno je napomenuti da DZPPS od početka ove inicijative ima podršku partnera iz BLI i da su sve glavne faze projekta zajedno i unapred planirane. Zahvaljujući tome, sledeće godine po završetku projekta možemo očekivati novu i unapredenu mrežu Međunarodno značajnih područja za ptice u Srbiji. Uspešnom realizacijom ovog projekta možemo očekivati da ćemo direktno uticati na budući tok očuvanja ptica i prirode u Srbiji, s obzirom na to da su ova područja, u smislu dugoročne zaštite i ekološke povezanosti, od presudnog značaja jer će činiti sastavni deo Nacionalne ekološke mreže, koja će opet poslužiti kao osnova za buduću mrežu Natura 2000 u našoj zemlji.

Foto: Milan Ružić

Konferencija o pticama i za ptice

Sandra Jovanović

eurONATUR

vanju Sporazuma o očuvanju afričko-euroazijskih migratoričnih ptica vodenih staništa (AEWA – The African-Eurasian Migratory Waterbird Agreement) u zakonodavni sistem Republike Srbije. Konferencija je bila i mesto okupljanja naučnika koji su svoj rad posvetili pticama i njihovoj zaštiti, te su imali prilike da predstave najnovija istraživanja u oblasti ornitologije.

Konferenciji su prisustvovali predstavnici partnerskih organizacija, predstavnici nevladinog i vladinog sektora iz zemlje i inostranstva. Učesnici iz čak 12 zemalja imali su prilike da razmene iskustva stečena u zaštiti ptica i prirode, ali i da ukažu na negativnu stranu priče, stradanje ptica širom Jadranskog selidbenog puta.

Sada nam predstoji da nastavimo borbu protiv stradanja ptica. Podršku u tome pružiće Mava Fondacija, BirdLife International i EuroNatur, kao i partneri iz regiona. Posebno su značajni članovi i volonteri, koji će prijavljivati slučajevе ugrožavanja ptica u njihovoj okolini, bilo Društvu ili nadležnim institucijama. Važno je da svi zajedno doprinesemo rešavanju velikog problema koji ugrožava na stotine hiljada ptica.

Nakon što je završen trogodišnji projekat „Jadranski selidbeni put: Ka funkcionalnom sistemu

odmorišta i zimovališta za ptice“ poznatiji kao Adriatic Flyway 3, Društvu za zaštitu i proučavanje ptica Srbije ukazano je poverenje da organizuje Treću naučnu konferenciju kao krunu velikog i važnog posla urađenog tokom trajanja projekta. Konferencija je održana od 19. do 23. marta 2018. na Fruškoj Gori u etno selu „Vrdnička

Šta se krčka u Zelenom pojusu?

Sandra Jovanović

Uokviru projekta „Protecting Biodiversity in the Balkans – Strengthening cooperation along the Balkan Green Belt“, Društvo je imalo priliku da prisustvuje Regionalnoj konferenciјi Zelenog pojasa koja je održana u Strumici (Makedonija), od 6. do 8. juna 2018.

EuroNatur i Makedonsko ekološko društvo okupilo je predstavnike organizacija civilnog sektora iz čak devet zemalja koje su deo Balkanskog zelenog pojasa. Pored nevladinog, pri-

sustvovali su i predstavnici vladinog sektora. Okupljanje predstavnika dva sektora doprinosi boljoj saradnji i boljem razumevanju problema sa kojima se obe strane suočavaju u radu na zaštiti prirode.

Tokom konferencije govorilo se o aktivnostima članova Inicijative Zelenog pojasa koje su obeležile prethodne dve godine koliko je prošlo od prethodne konferencije. Bilo je reči i o novim aktivnostima, foto takmičenju i proslavi Dana zelenenog pojasa.

eurONATUR

europen
greenbelt

Budite pažljivi i spremni za nove avanture. Naoštrite oko i hvatajte kadrove u očuvanoj prirodi Zelenog pojasa u Srbiji. Krčka se nešto zanimljivo!

Udruženi u sprečavanju nezakonitog lova ptica

Slobodan Knežević

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije (DZPPS) organizovalo je obuku jačanja kapaciteta organizacija civilnog društva koje se bave zaštitom prirode i pojedinaca za sprečavanje nezakonitog ubijanja, hvatanja, držanja i trgovine divljim pticama u Srbiji. Obuka je održana 18. maja 2018. u Sremskim Karlovcima.

Uništavanje ptica nije problem jednog dela Srbije, već zahvata celu zemlju i predstavlja najdirektniju opasnost po opstanak brojnih ugroženih vrsta ptica. Da je stanje zabrinjavajuće pokazao je „Izveštaj o nezakonitom ubijanju, trovanju, hvatanju, držanju i trgovini divljim pticama u Republici Srbiji za period 2000–2017“, koji obuhvata gotovo 18 godina i do-

nosi 840 slučajeva nezakonitog ubijanja vatreñim oružjem, 169 slučajeva trovanja, 252 slučaja nezakonitog hvatanja i 588 slučajeva nezakonitog držanja i trgovine divljim pticama. Ukupno u 1.849 slučajeva stradalo je 220.886 jedinki ptica.

Izveštaj pruža odličan uvid u napore koje udruženja građana ulaze u zaštitu prirode budući da su čak 84% slučajeva stradanja ptica uočili članovi i volonteri DZPPS-a, a samo 16% državne institucije i ostale organizacije čiji posao uključuje brigu o zaštiti prirode.

Prisustvo na terenu je neizostavno kada je u pitanju sprečavanje uništavanja ptica, zbog toga je važan

deo obuke bio diskusija o radnoj verziji upustva o ponašanju na terenu pri otkrivanju slučajeva nezakonitog ubijanja, hvatanja, držanja i trgovine divljim pticama. Pored uvida u radnu verziju uputstva, učesnici su imali priliku da na osnovu svojih iskustava daju primedbe i savete.

S obzirom na to da šira javnost vrlo slabo poznaje domaće zakonodavstvo, informisanje o slučajevima nezakonitog uništavanja ptica pre svega ima obrazovni karakter. Zbog toga su učesnici skupa prošli kroz kratku obuku komunikacije sa javnošću, što je učinio Miloš Stanić, novinar *Blica*. Tokom ovog dela skupa analizirane su komunikacije sa javnošću DZPPS-a o ugrožavanju ptica.

CIVILNO DRUŠTVO ZA UNAPREĐENJE PRISTUPANJA SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije postalo BirdLife International partner

Sandra Jovanović

Uvremenu u kojem živimo, kada želimo da se obavestimo o nečijem radu, u ovom slučaju o radu organizacije, prvo pretražimo internet i web prezentaciju, ličnu kartu organizacije. Na poznatoj adresi www.pticesrbije.rs svi zainteresovani mogu pročitati nešto više o radu Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije. Tako, u odeljku „O nama“, može se pročitati o istoriji i osnivanju Društva, između ostalog i rečenica: „Odluka o promeni imena Društva, u skladu sa njegovim predanim radom na celoj teritoriji Srbije i strateškoj okrenutosti prema uspostavljanju partnerstva sa organizacijom BirdLife International, doneta je na vanrednoj Skupštini 18. 12. 2010. većinom glasova prisutnih članova Društva“. Već tada je izražena želja rukovodstva i članstva da postanemo deo BirdLife mreže.

Ali šta je BirdLife i zašto je važno biti deo te mreže? BirdLife je

globalno partnerstvo organizacija koje se bave zaštitom ptica, njihovih staništa i prirodom uopšte. Partnerstvo čini 121 partner širom sveta. Samo jedna organizacija po državi može postati član, stoga je važnost ulaska u mrežu veća. BirdLife je prepoznat kao svetski lider u zaštiti ptica i prirode, što partnerskim organizacijama omogućava da uspešnije sprovode programe očuvanja ptica i prirode u područjima gde se primenjuju. Ovakav pristup, visok uticaj i dugoročna zaštita svakako su korist za prirodu i ljude.

Sada, nakon osam godina, sa zadovoljstvom se možemo pohvaliti da smo punopravni članovi BirdLife International. Put je bio dugotrajan, zahtevan, ali na kraju dostižan. Članstvo je zahtevalo puno rada na terenu, sa članovima, sa drugim organizacijama, vladinim i nevladinim, u Srbiji i širom sveta. Pre pristupanja i konačne odluke, prostorije Društva posetili su An-

gelo Caserta, regionalni direktor BirdLife International za Evropu i srednju Aziju i Gergő Halmos, direktor MME/BirdLife Hungary, kako bi se uverili u kvalitet rada Društva. Nakon njihovog izveštaja i sastanka Globalnog saveta BirdLife International (61st Global Council Meeting) u junu 2018. doneta je odluka da Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije postane punopravni član BirdLife International. Zajedno sa nama, ovaj prestižni status doble su i kolege iz Hrvatske, Crne Gore i Makedonije, na čemu im sređano čestitamo.

Hvala svima vama, jer to nije zasluga samo nekoliko ljudi već svih vas koji ste na neki način doprineli boljitu pticu u Srbiji, kroz rad u Društvu, a BirdLife je to prepoznao i nagradio. Sada nas očekuje još više rada i truda kako bismo opravdali ukazano povereњe i novu titulu. Imamo zajednički cilj, zajedno za ptice i ljudе!

Druga godina kako laste biraju domaćinstvo

Slobodan Knežević

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije je ove godine po drugi put organizovalo takmičenje „Domaćinstvo koje su laste izabrale“ u okviru koga je traženo domaćinstvo koje poseduje najveći broj zauzetih gnezda seoskih lasta.

Porodica Petković iz Velike Plane, čije domaćinstvo krasи čak 80 zauzetih gnezda seoskih lasta, postala je ovo-godišnji pobednik. Petkovići su zauzeli prvo mesto među 96 domaćinstava iz svih krajeva Srbije. Pored laskavog priznaja ova vredna porodica je dobila i nagradu od dve tone kukuruza. Prema rečima gospođe Sanje Petković laste donose sreću, proleće, a njihova porodica je dokaz da laste donose i vredne nagrade. Nagrada od dve tone kukuruza je došla u pravom trenutku za njihove krave, svinje i ostale životinje.

Istraživanje BirdLife International pokazuje da intenzivna poljoprivreda ima najveći negativan uticaj na čak 74% globalno ugroženih vrsta ptica. Pored toga što pred intenzivnom poljoprivredom nestaju staništa, na ugrožene vrste negativno utiču i brojni pesticidi. Rešenje leži u tradicionalnoj poljoprivredi u kojoj ima mesta i za prirodu, ali i zaradu za normalan život. Upravo iz tog razloga Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije želi da nastavi da podršće male poljoprivrednike i promocijom tradicionalne poljoprivrede.

Ove godine sponzori takmičenja bili su programska firma „Mad Head Games“ iz Novog Sada i kompanija „Sto posto“ iz Velike Plane.

Vredna nagrada iz Italije

Milan Ružić

Napori koji se ulažu u zaštitu ptica i borbu protiv njihovog uništavanja, u čemu je Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije neumorno, nisu zapaženi samo kod nas, već i u svetu. Početkom godine dobili smo pismo od naših partnera iz Italije, organizacije LIPU (*Lega Italiana Protezione Uccelli – BirdLife Italy*), u kome nas obaveštavaju da smo ovogodišnji dobitnici vredne nagrade. Svake druge godine u mestu Komakio (*Comacchio*), neposredno uz zaštićeno područje „Delta reke Po“, održava se međunarodni sajam posmatranja ptica i prirodnjačkog turizma. Pokrovitelji sajma godinama unazad odabranim partnerima mreže BirdLife International dodeljuju novčanu nagradu (5.000 evra) koja se koristi za aktivnosti zaštite ptica i prirode.

Krajem aprila Miroslav Vračarić i Milan Ružić posetili su sajam u Italiji, gde su imali prilike da se informišu o radu organizacije LIPU i italijanske policije koja u proteklim decenijama radi na sprečavanju krivolova ptica. Novčana nagrada namenjena našem Društvu uručena je tokom

Foto: Aleksa Vukićević

svečane ceremonije. Od tog novca kupljen je terenski automobil *suzuki jimny*, sa pogonom na sva četiri točka. Ovaj borbeni mališa već se odlično pokazao u raznim terenskim uslovima i u velikoj meri doprineće da naši zaposleni i članovi budu mobilniji i bezbedniji tokom terenskih obilazaka.

Champions of the Flyway

Aleksa Vukićević

na rešavanje problema krivolova ptica selica u ove dve zemlje. Mešovitu ekipu na takmičenju činili su Biljana Ječmenica, Vedran Lučić i Krešimir Mikulić iz udruženja BIOM, Dejvid Lindo – počasni Srbin i Aleksa Vukićević iz Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije.

Naš tim je tokom dvadeset-četvorosatne ekspedicije zabeležio 108 vrsta ptica. Titulu pobjednika na ovogodišnjem takmičenju odnela je ekipa iz Johannesburga, sa posmatranih 186 vrsta ptica, a titulu zaštitnika migratornog puta poneo je Britanski tim „Jorkširski terijeri“, koji je sakupio najviše novca.

Sakupljena sredstva značajno će doprineti da se u Srbiji i u Hrvatskoj bolje istraže, prijave, spreče i kazne brojni slučajevi krivolova ptica.

Takmičenje „Champions of the Flyway“ pokrenuto je pre nekoliko godina u Izraelu s ciljem da se ukaže na probleme sa kojima se ptice suočavaju na njihovim selidbenim putevima. Timovi posmatrača ptica takmiče se ko će tokom 24 sata zabeležiti više ptica. Konkurenčiju su ove godine činile 32 ekipa posmatrača ptica iz mnogo zemalja sa nekoliko kontinenata. Ovo je prvi put da su uče-

stvovali i takmičari sa naših prostora, zajednička ekipa Srbije i Hrvatske.

Ideja takmičenja je da ekipe sakupljaju novac i da ga ulože u rešavanje nekog od problema na migrantskom putu ptica. Ekipa su promovisale kampanju i prikupljale donacije na najrazličitije načine. Ove godine Srbija i Hrvatska imale su čast i sreću da se sav prikupljen novac usmeri

Volonterska praksa u DZPPS

Slobodan Knežević

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije (DZPPS) je od 1. novembra 2017. započelo multidisciplinarni program volonterske prakse „Pokreni se za prirodu“. Kroz ovaj program Društvo želi da pruži šansu budućim stručnjacima da steknu radno iskustvo u organizaciji koja se bavi zaštitom i proučavanjem ptica i prirode.

Prvu generaciju programa „Pokreni se za prirodu“ činilo je troje polaznika: Marijana Demajo, Jelena Babović i Aleksa Vukićević. Oni su do 1. marta 2018. prošli kroz celo-

kupan sistem rada u DZPPS-u. Polaznicima programa pružena je prilika da istražuju, učestvuju u aktivnoj zaštiti, kreiraju kampanje, sprovode edukativne programe, organizuju javne događaje i učestvuju na naučnim konferencijama. Pored učešća u aktivnostima DZPPS-a polaznici su prošli kroz obuke pisanja projekata i komunikacije sa javnošću.

DZPPS planira da nastavi unapređivanje programa obrazovanja novih generacija koje će raditi na održivoj budućnosti za prirodu i ljude.

MARIJANA DEMAO: „Volonterska praksa pružila mi je priliku da postanem deo kolektiva u kojem ne postoje granice, već samo mogućnosti da se znanje primeni, stekne novo, da se predlože beskrajne ideje i sprovedu u delo. Biti deo Društva omogućilo mi je da učestvujem u brojnim aktivnostima i time, zajedno sa kolegama, doprinesem zaštitu prirode. Najveće zadovoljstvo pružilo je poznanstvo sa novim kolegama, entuzijazmom koji vlada u ovoj organizaciji i spremnost Društva da od mladih generacija prihvati i ono moguće, ali i na prvi pogled nemoguće. Biti praktikant znači konstantno učiti kao i uživati poštovanje – upravo to su mi omogućile kolege u Društvu i praksa.“

JELENA BABOVIĆ: „Program Pokreni se za prirodu je moje prvo stručno radno iskustvo u zaštiti prirode, za šta sam se i školovala. Ovaj program pružio mi je priliku da unapredim veštine organizovanja aktivnosti, poboljšam snalaženje u timskom radu, boravim u krugu stručnjaka u ovoj oblasti i od njih steknem znanja koja će mi koristiti dalje.“

ALEKSA VUKIĆEVIĆ: „Jedno veliko iskustvo za mene. Uživao sam sa divnim ljudima, u timskom radu i rešavanju tekućih problema i zadataka. Konačno sam u praksi video kako izgleda štititi prirodu. Shvatio sam koliko su bitne dobra organizacija i komunikacija sa ljudima. Bilo je i dobrih i manje dobrih dana, ali na kraju mislim da mi je ova praksa otvorila nove vidike i uputila u kojim sferama zaštite prirode želim da se usavršavam. Najbitnije od svega – upoznao sam prijatelje za ceo život!“

Volonterski kamp na Fruškoj gori

Tekst i fotografije:
Milica Mišković

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije ove godine organizovalo je međunarodni volonterski kamp pod okriljem Evropskog volonterskog servisa (EVS), koji je deo Erasmus+ programa Evropske unije. Tekući projekat ovog programa „Planinski duh – Strateški EVS za očuvanje prirode“, pored našeg kampa uključuje i dodatne programe razmene volontera u Srbiji, Hrvatskoj i Bugarskoj. Kamp je održan u fruskiogorskem selu Mala Remeta od 1. do 15. jula i okupio je 12 mladih ljudi iz 8 zemalja Evrope, spremnih da pomognu napore za revitalizaciju pašnjaka na južnim obroncima Fruške gore. Uz ručni alat i veliku volju i energiju, volonteri su uklanjali žbunje ruže i gloga sa pašnjaka u okolini sela. Nacionalni park „Fruška gora“ već je izgubio gnezdeće parove orlova krstaša, a ubrzano gubi i kolonije tekunica koje

nestaju na zarašlim pašnjacima. Za opstanak ovakvih staništa neophodno je održivo stočarstvo, pa se akcijama čišćenja sprečava širenje žbunastih vrsta biljaka i skreće pažnja na hitnu potrebu za intervencijom. Nadahnuti aktivnostima ove grupe stranaca, mешani su organizovali i zajedničke akcije čišćenja seoskog izvora vode. Kišoviti dani korišćeni su za sklapanje i postavljanje kućica za ptice i održavanje radionica. Pored predstavljanja rada na zaštiti ptica i prirode, važan deo obrazovnog programa za volontere bila je i sama razmena iskustava i znanja kroz saživot sa lokalnim stanovništvom tokom te dve nedelje.

„Jako mi je drago što sam bio deo ovog projekta. Nisam mislio da će tako uživati u fizičkom radu, okružen bubama i skakavcima kojih sam se

raniye platio, to je za mene bio izazov. Sada obožavam prirodu! Od divnih ljudi koji su sačinjavali tim, a članovi su DZPPS, naših velikodušnih domaćina iz Male Remete i ostalih učesnika kampanje, naučio sam puno o prirodi, načinu života i različitim kulturama. Naučio sam puno i o sebi kroz ovo nezaboravno iskustvo koje sada zovem srpski san!“ – svoje utiske prenosi učesnik iz Turske Utku Kayapinar.

Volonterski kamp je organizovan uz veliku podršku lokalne zajednice, te zahvaljujemo ljudima iz muzeja „Etno Urnebes“, restoranu „Fruškogorska lugarnica“, Lovačkom udruženju „Fazan“, Javnom preduzeću „Komunalac“ iz Iriga i svim mешanima koji su bili pravi domaćini i omogućili da naši gosti budu prepuni pozitivnih utisaka!

NADA

Milica Mišković

Ove godine, Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije organizovalo je program čuvanja gnezda našeg jedinog preostalog para orla krstaša. Tokom četiri meseca, pokrivači celu sezonu gnežđenja, od inkubacije do izletanja ptica, naši volonteri i članovi smenjivali su se na čuvarskim pozicijama na severu Banata, u Specijalnom rezervatu prirode „Pašnjaci velike droplje“. Njihov zadatak bio je celodnevni nadzor okoline ovog gnezda i sprečavanje uznemiravanja. Orlovi krstaši su izuzetno osjetljivi na prisustvo ljudi i lako napuštaju gnezdo kada se čovek približi, te je osnovni zadatak bio da se osigura neometano gnežđenje tako što će se upozoravati i sprečavati zadržavanje ljudi i obavljanje radova u neposrednoj okolini tokom osetljivog perioda. Nakon što je prošlogodišnje gnezdo ovog para oborila snažna oluja, orlovi Bora i Eržika bili su pruženi da izgrade novi dom. Nažalost, njihova nova adresa je mnogo prometnija lokacija na obodu rezervata, okružena parcelama različitih namena, izložena pritisku brojnih korisnika prostora koji su se našli u direktnom sukobu interesa sa potrebama orlova. Ovakva situacija dodatno pokazuje koliki je problem nedostatak pogodnih mesta za gnežđenje ove retke vrste, prvenstveno nedostatak starih visokih stabala na otvorenim terenima. Dodatno, stepen upotrebe prirodnih resursa u Vojvodini ostavlja malo prostora koji su istinski izolovani, te orlovi imaju male šanse da izaberu mesto gde će gnezdo ostati neometano tokom dugog perioda inkubacije i odgoja mladih.

Na sreću, od 15. marta do 24. jula, tim DZPPS bio je na lokalitetu gnezda da obezbedi delikatan kompromis između potreba orlova i potreba ljudi u okruženju. Postignuti su ključni dogovori sa lovcima, zemljoradnicima, pastirima, salašarima i poljoprivrednicima. Kasnije započeta inkubacija i raniji početak sezone košenja napravili su najveći izazov preklapanjem vremena košenja sa najosetljivijim periodom u odgoju mladunaca! Propadanje legla sprečeno je samo uz postignute dogovore i intervencije čuvarskog tima. Velikim zalaganjem i požrtvovanjem učesnika obezbeđen je stalni nadzor gnezda i blagovremene reakcije u slučajevima ometanja tokom cele sezone gnežđenja. Zahvaljujući tome sada imamo novu Nadu! Jedini ovogodišnji mladunac je krupna i jaka ženka, koja se konačno vinula u prvi samostalni let u ponedeljak, 23. jula. Ime Nada izabrala je javnost Srbije, nakon otvorenog poziva za glasanje i više je nego adekvatno s obzirom da je svaki novi mladunac ovog para nova nada da će orlovi krstaši ostati na spisku gnezdarica Srbije!

Program čuvanja gnezda sprovodi se u okviru međunarodnog projekta „PannonEagle“ LIFE koji podržava Evropska unija. Projekat u Srbiji sprovode DZPPS i Pokrajinski zavod za zaštitu prirode.

Foto: Radenko Cvejanov

Vrabac, moj prvi komšija

Tekst i fotografije: Alekса Vukićević

USrbiji se gnezdi između 1.300.000–1.900.000 parova vrabaca pokućara, čija populacija već nekoliko decenija opada. Kao i u svim svetskim metropolama, i u Beogradu se brojnost vrabaca smanjuje. Upravo je ovaj razlog bio motiv našem Društvu da sa kompanijom Pernord Ricard ove godine pokrene akciju „Vrabac, moj prvi komšija“.

Tokom jeseni i zime 2017/2018. istraživači Društva popisali su okupljališta vrabaca pokućara u Beogradskoj opštini Stari grad i tom prilikom ustanovili šta ih najviše ugrožava. To su manjak mesta za skrivanje (žbunje), gubitak mesta za gnežđenje i nedovoljne količine hrane, ali i njen kvalitet. Kompanija Pernord Ricard prepoznaла је značaj očuvanja vrabaca, simbola Beograda, i podržala akciju njihove zaštite.

Glavne aktivnosti bile su postavljanje kućica i hranilica, kao i sadnja žbunja. U saradnji sa zaposlenima iz donatorske kompanije, napravljeno je 40 kućica-solitera za vrapce. Svaki od solitera poseduje tri zasebne komore za gnežđenje. Kućice su napravljenje na „dan odgovornosti“, kada pomenuta kompanija širom sveta organizuje društvene

no-korisne akcije. Soliteri za vrapce postavljeni su širom grada, baš na mestima gde smo procenili da im nedostaju mesta za gnežđenje.

Za jesen se planira sađenje više od 200 sadnica žbunja širom grada, upravo s idejom da vrapci dobiju svoja prirodna skloništa i noćilišta. U sklopu aktivnosti sadnje žbunja biće organizovana i radionica koja treba da ukaže na znacaj uređenja javnih zelenih površina u skladu sa potrebama vrabaca i drugih ptica. Na radionicu će biti pozvane pejzažne arhitekte i predstavnici Javnog komunalnog preduzeća „Zelenilo-Beograd“.

Predviđeno je i postavljanje hranilica i informativne table koja će sadržati važne smernice za odabir hrane, budući da se vrapci u gradovima uglavnom nepravilno ishranjuju.

Naša je velika želja da ujedinimo napore građana, organizacija i institucija u nameri da sačuvamo voljenog i ugroženog beogradskog dživđazana.

Prve prstenovane modrovbrane Šumadije

Tekst i fotografije: Biljana Topić i Zoran Karić

Sećate li se možda priloga u *Detliću* iz 2015. godine o „šumadijskim“ modrovranama (*Coracias garrulus*) u nekoliko naselja u okolini Barajeva? Ova priča upravo sada ima svoj nastavak.

U saradnji sa Udruženjem ljubitelja prirode „Riparia“, Društvom za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, Prirodnjačkim muzejom i Zavodom za zaštitu prirode Srbije, Liga za ornitološku akciju je krenula u postavljanje veštačkih dupli i monitoringa modrovane u Šumadiji 2015. godine.

Te godine postavili smo 14 veštačkih dupli i sve su bile okaćene na drveću. Od tada do juna ove godine nije bilo uspeha, ako ne računamo gnežđenje čukova, senica ili naseljavanje pojedinih dupli rojevima stršljena. Sredinom leta 2016. odlučili smo da postavimo još dve kutije, ali ovaj put da ih okačimo na betonske električne stubove. Već sledeće godine imali smo zabeležene ulaske modrovane u jednu od novopostavljenih kutija. Nažalost, uprkos našoj velikoj nadi da ćemo imati prvo uspešno gnežđenje u veštačkoj dupli u Šumadiji, jedna od ptica je stradala, najverovatnije usled elektrotraktacije. Ostaci nesrećne ptice završili su u Prirodnjačkom muzeju u Beogradu.

Gubitak samo jedne jedinke na ovom prostoru je veliki udar za populaciju. Pomalo skeptični, jer je brojnost modrovana ovde prilično mala, ipak smo odlučili da postavimo još jednu, novu duplu, na istoj trasi dalekovoda kao i prve dve.

U 2018. godini obilazak je malo kasnio. Tek 26. juna, Biljana Topić, moj četvorogodišnji sin Vuk i ja otišli

smo na lokalitet. Prva kućica na banderi bila je naseljena stršljenovima. Druga je bila prazna.

Već smo bili razočarani, ali ipak smo krenuli i ka trećoj kućici, baš onoj koju smo poslednju postavili i zapazili odraslu modrovranu koja je stajala iznad. Odmah je poletela u pokušaju da nas privuče i otera od kutije – aktivnog gnezda, kako se potom ispostavilo.

Unutra smo, na opšte oduševljenje, našli pet mladunaca već doraslih za izletanje. Svi su prstenovani (br. 3x11601 do 3x11605) i time smo dobili prve modrovane koje su markirane u Šumadiji!

Kako se ispostavilo da barajevske modrovane rado prihvataju naše kućice, za sledeću sezonu planiramo postavljanje nekoliko novih kućica na električnim stubovima. Namera nam je da primenimo stečena iskustva kolega iz Vojvodine i pokušamo da postignemo isti uspeh i na ovom prostoru. Nadamo se da će i naši prstenovani mališani negde biti posmatrani i da ćemo saznati kuda to lutaju modrovane južno od Save i Dunava.

Imena ptica

Voislav Vasić

Pitaju me često zašto se neka vrsta ptice zove tako, a ne nekako drugčije? Ili, po čemu je ova ili ona vrsta dobila ime? Neki predlažu da se preimenuju određene vrste ptica. Kažu, na primer, da nije dobro što se jedna senica zove šljivarka, jer živi i tamo gde nema šljiva. Vrana im nije siva, nego je crno-siva. Crnogлавa grmuša nema crnu glavu, nego samo teme. U velikom delu Srbije, poljske ševe ne žive u polju nego na planini. Ako cura ima ruse kose, šta ima rusu rusi svračak? I ko još danas upotrebljava tu reč iz starih narodnih pesama? Zašto se, od tri pliske sa žutim perjem, samo jedna zove žuta, druga potočna, a treća žutoglav? Da li je španski vrabac kod nas došao iz Španije? Je li poljski vrabac onda iz Poljske? Da li je u redu što mnoge seoske laste žive u gradu, a gradske na selu? I kako to da senica vuga nije ni senica ni vuga? Zašto se samo jedan drozd zove branjuk, kad i ostali brane svoje gnezdo, a učestvuju i u branju bobica kojima se (bar zimi) hrane? Ko je uopšte video čigru da se vrti? Kažu, vranac je konj i biljojed, a ne ptica ribožderka...

Šta uopšte znači neki naziv ptice? Zašto su neka imena tako zbumujuća?

Ptičji nazivi pripadaju jeziku, a ne pticama ni ornitologiji. Inače ne bi bili različiti u raznim jezicima. A opet, kad jezik služi ornitologiji, onda se prilagođava pravilima te struke ili veštine. Mada i onda imena ptica moraju da se drže duha i regula jezika. Zvuči komplikovano? I jeste komplikovano! Komplikovano je toliko da ponekad izgleda kao da nema dobrog rešenja. Tokom 2004, jednu grupu od devet entuzijasta do očajanja je dovodio poduhvat sastav-

Ijanja srpskog imenika ptica koliko-toliko prihvatljivog u ornitološkoj, pticoposmatračkoj i prirodoljubiteljnoj javnosti.¹ Pritom su se trudili da se ne ogreše o pisana i nepisana pravila semantike, o rezultate etimologije, o zakone leksikologije, morfologije i drugih lingvističkih nauka i disciplina čije značenje naziva moramo tražiti na internetu.

Dobar ptičji naziv mora da bude jednoznačan, nedvosmislen. Po mogućству, treba i da izražava povezanost sa srodnicima u rodu, sаплеменицима u plemenu ili bar sa članovima porodice. Idealno je ako sadrži prepoznatljivi deo opisa izgleda, glasa, stasa, ponašanja, rasprostranjenosti, afiniteta prema vrsti hrane ili mesta za gnezđenje, predela/staništa itd. dotočne ptice. Obavezno je da bude izведен u duhu jezika i lako razumljiv. A najbolje je ako je star, tradicionalan i prihvaćen. Poželjno je da bude zvučan, lak za pamćenje i izgovor. Ime koje bi ispunjavalo sve ove uslove ne postoji, ali je onih devetoro uspelo, manje ili više srećno, da sastavi imenik ptica i za većinu vrsta nađe, odbere ili iskuje reči koje se približavaju bar jednom od uslova za dobar naziv, s početka ovog pasusa.

Ipak, ostalo je još mnogo imena koja danas, posle skoro 15 godina, izazivaju nedoumice i predloge da budu promenjena. Za neke od naziva odmah se znalo da ne valjaju ali, i pored svega grupnog i pojedinačnog lutanja glavom i *brain storminga*, nikome nije palo ništa spasonosno na pamet. U ovom broju *Detlića*, počeoću da objašnjavam takve i druge nazive ptica, ne po nekom redu prioriteta, već onako, kako mi se vrzmaju po glavi, ili kad me neki događaj ili nedavno pominjanje podseti na njih.

Daurska lasta *Cecropis (Hirundo) daurica* (Laxmann, 1769)

Srpski naziv daurska lasta i nije sasvim jezički čist. Pravilnije bi možda bilo reći daurijska lasta u značenju lasta iz Daurije. Pod uslovom da Daurija uopšte postoji, i da to nije samo još jedno od imena Nedodje... I u naučnom nazivu daurske laste ima petljancije. U starom Katalogu ptica stare Jugoslavije², Matvejev je napisao *Hirundo daurica* L. 1771: 528, a kao *Terra typica* naveo lokalitet „Mantissa“. Naravno, ni na jednoj mapi nećete naći mesto po imenu Mantisa, pogotovo ne u nekakvoj Dauriji, ma gde ona bila. Matvejev je greškom prvu reč iz naslova Lineovog poznatog dela naveo kao mesto porekla. Nije vodio računa da *Mantissa* na latinskom znači dodatak³. To ide na dušu njegovom srednjoškolskom latinskom, ali i nastavljačima čuvenog Džejmsa Li Pitersa⁴, koji su, u Matvejevljevo vreme, izdali epohalnu ornitološku bibliju svih ptica Svetog. Oni su napisali doslovno: „*Hirundo daurica* Linnaeus, 1771, *Mantissa*, p. 528 – Siberia.“ Ili je Matvejev prevideo ono *Siberia* na kraju, ili mu je, kao Rusu, bilo jasno da širokomediteranska daurska lasta ne može da bude iz Sibira, čak i najšire shvaćenog kao Severna Azija. Pa zašto su onda Pitersovi nastavljaci napisali *Siberia*?

Danas se zna da Karl Line nije autor naziva *Hirundo daurica*, nego da je tu pticu tako krstio neko nepoznat, još pre nego što je to ime u nauku uveo Erik (Kiril) Gustavović

Laksman⁵, luteranski sveštenik švedsko-finskog porekla, prirodnjak i istraživač Sibira u 18. veku. On je dobar deo života proveo u Irkutsku blizu Bajkalskog jezera i svuda je tražio daursku lastu, koju je pre toga video u sanktpeterburškom muzeju. Međutim, na tim primercima nije znao da protumači cedulju na kojoj je pisalo *Singora*. Ta jedna reč krila je tajnu ishodnog lokaliteta koji se nalazio kod Zmejnogorska (Zmijogorskog) u Zapadnom Altaju, kako su to veka kasnije otkrili Dickinson i Erikson⁶. Ironijom sudbine, Laksman je tražio daursku lastu po ondašnjoj Dauriji, sasvim nejasno određenom području Zabajkala (istočno od Bajkalskog jezera, uključujući i severnu Mandžuriju), ali tamo je, prirodno, nije našao. Naprotiv, našao ju je i sakupio dokazne primerke kod Zmejnogorska, na rusko-kazahstanskoj granici, i ne znači da je na pravom mestu!

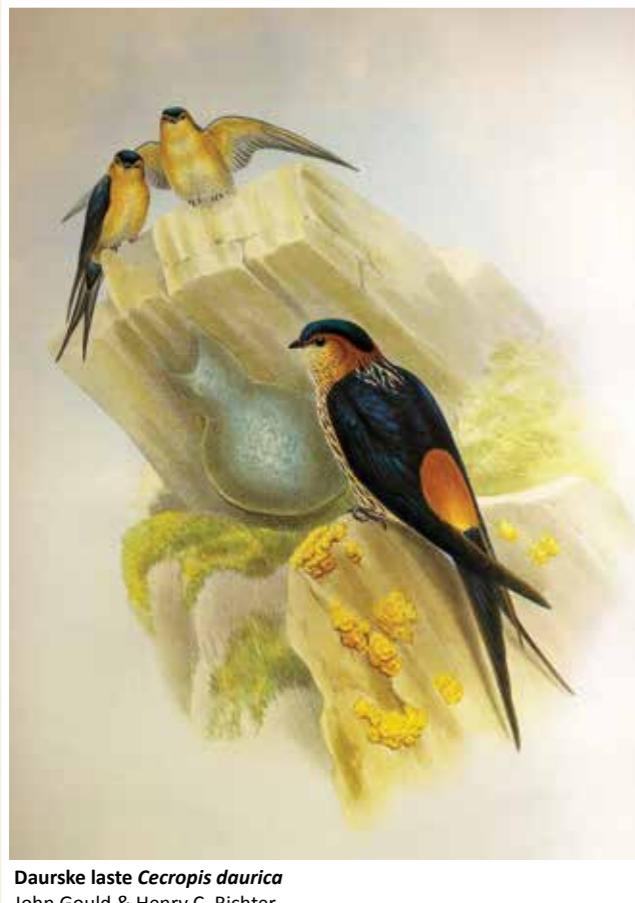
Sad znamo da je *daurica* pogrešan atribut i na latinskom, jer dotična lasta nema stvarne veze sa Daurijom, zemljom Dauraca (mongolski narod koji nestaje), iako u Ornitoloskom rečniku⁷ piše drugčije. Može li onda da ostane naziv daurska lasta za lastu koja i nije daurska? U principu može, ako je baš široko prihvaćen, a teško je smisliti neki drugi. Spleti miševi, na primer, nisu ni slepi ni miševi, ali niko još nije našao bolje ime za njih.

Daurska lasta *Cecropis daurica*
Richard Bowdler Sharpe

Naziv daurska lasta je u široku upotrebu uveo 1950. godine Otac ornitologije Sergije Matvejev, još pre nego što se ta vrsta ustalila u Srbiji tokom sedme decenije 20. veka. Kad smo pisali izveštaj o tome⁸, Matvejev i ja smo razgovarali o imenu pećinska lasta, i zašto ono nije sasvim dobro za našu „daurkinju“. Pećinsko ime je verovatno prvi u literaturu uveo jedan rani prevodilac prirodnjačkih knjiga i srednjoškolskih udžbenika po nemačkim uzorima⁹, posrbivši nemačko ime *HöhlenSchwalbe* (*Höhle*, nem. pećina). Taj se naziv međutim odnosi na vrlo sličnu američku vrstu *Cave Swallow* (*Petrochelidon fulva*). Sastavljačima već pominjanog Matičinog Ornitolоškog rečnika bilo je jasno da je reč o prevedenom nazivu, ali nisu umeli da se dosete s kog jezika, jer nisu čitali, a možda ni znali za jedno od najvažnijih dela ornitologije 19. veka, koje je napisao veliki Spiro Brusina¹⁰. Da su čitali, videli bi da je Brusina tačno ukazao na original Miljkovićevog prevoda. Pa bi im onda bilo jasno i odakle je Rajzer, nešto kasnije, došla ideja da ovu vrstu nazove pećinarkom.

I sve se to, naime, dešavalo mnogo pre nego što su daurske laste osvojile ondašnju i današnju Srbiju i susedne zemlje.

Daurse laste *Cecropis daurica*
John Gould & Henry C. Richter

A na ostrvu Vranjina na Skadarskom jezeru našao sam 1967, umesto daurskih, jedino tada meni poznato gnezdište seoskih lasta *Hirundo rustica* u pećini (ili dubokoj potkapini) u kojoj je bila i kolonija golubova pećinara *Columba livia*. Naslutio sam da je veza seoskih lasta s ljudima možda još iz vremena kad su i ljudi živeli u pećinama blizu voda, mnogo pre nego što su počeli da grade kuće i štale. U onu pećinu na Vranjini ljudi su sklanjali noću ovce i

koze u vreme kad sam našao ta pećinska gnezda, a svakako i od pamтивекa. Gnezdo seoske laste je otvoreno i mora da bude na sasvim zaklonjenom mestu, odmaknuto od ulaza u pećinu. Gnezdo daurske laste naprotiv, zatvoreno je, pa čak ima i dugačku ulaznu cev, koja štiti više od promaje nego od predatora (zmiji nije problem da se uvuče kroz cev). Zato se daurske laste gnezde i u široko otvorenim potkapinama, previsima, prerastima (Vratna) i važniji im je (za zaštitu od zmija) horizontalni strop (plafon) nego zaklonjenost od promaje i vetra. Drugim rečima, seoska lasta je „pećinskija“ od daurske, gnezdo oslanja na vertikalnu površinu i treba joj za oslonac neka izbočina s donje strane. Daurskoj treba samo plafon. Ona je „lasta plafonjerka“, ali taj naziv ne mogu da predložim.

Ima još razloga protiv naziva pećinska lasta. Atribut pećinska za lastu treba zadržati kao *preoccupatum* za onu američku *Petrochelidon fulva*. Sem toga, u srpskom jeziku pridev pećinski uobičajen je za izumrle životinje iz vremena pećinskih ljudi (pećinski medved *Ursus spelaeus*, pećinski lav *Panthera leo spelaea*, pećinska hijena *Crocuta crocuta spelaea* itd.). U tom smislu, savremena daurska lasta, ne treba da dobije takvo ime.

Pokušaji da se iskuje novo ime po uzoru na nazive na mnogim jezicima, nije dalo dopadljiva rešenja (ružičasta lasta, crvenoguzna lasta, riđokrsta i riđotrta lasta...). Pa je u Dvogledovoj Srpskoj nomenklaturi iz 2005. ostala kao daurska, ne zato što je to dobro rešenje, nego samo zato što je već prihvaćeno. Nastavio sam ipak da i dalje razmišljam o mogućem novom imenu. U užem izboru su mi dva: **riđovrata lasta i crvenkasta lasta**. Ko ima bolju ideju, neka piše redakciji „Detlića“.

U sledećem broju biće reči o još nekoliko naziva vrsta ptica.

¹VASIĆ V, SIMIĆ D, STANIČIROVIĆ Ž, KARAKAŠEVIĆ M, ŠĆIBAN M, RUŽIĆ M, KULIĆ S, KULIĆ M, PUZOVIĆ S: Srpska nomenklatura 1, Dvogled 4: 7–19; Srpska nomenklatura 2. Dvogled 5–6: 11–19, Beograd: 2005.

²MATVEJEV S. & VASIĆ V. 1973: Catalogus faunae Jugoslaviae 4/3 Aves. Cons. Acad. Sci. RPSF Jugoslaviae, Ljubljana.

³LINNAEUS C. 1770–1771: Mantissa plantarum. Altera generum editionis VI et specierum editionis II. 588 pp. Holmiae.

⁴MAYR E. & GREENWAY J.C.Jr. Eds 1960: Check-List of Birds of The World, A Continuation of the Work of James L. Peters 9. Cambridge: Massachusetts Museum of Comparative Zoology.

⁵LAXMANN E. 1769: *Hirundo daurica*, area temporalis rubra, uropygio luteo rufescens. Kongl. Vet. Akad. Handl. 30: 209–213.

⁶DICKINSON E.C. & ERICSON P.G.P. 2002: Systematic notes on Asian birds. 32. The type locality of *Hirundo daurica*. Zool. Verh. Leiden 340: 205–206.

⁷Novi Sad: Matica srpska 2016.

⁸VASIĆ V, MATVEJEV S. & HAM I. 1980: Savremeni areal daurske laste, *Hirundo daurica rufula* Temm., u SR Srbiji i susednim zemljama. Beograd: SANU: Zbornik radova o fauni SR Srbije 1: 85–100.

⁹MILJKOVIĆ Lj. 1887: O seljenju tica. Beograd: Otadžbina 17(65–68).

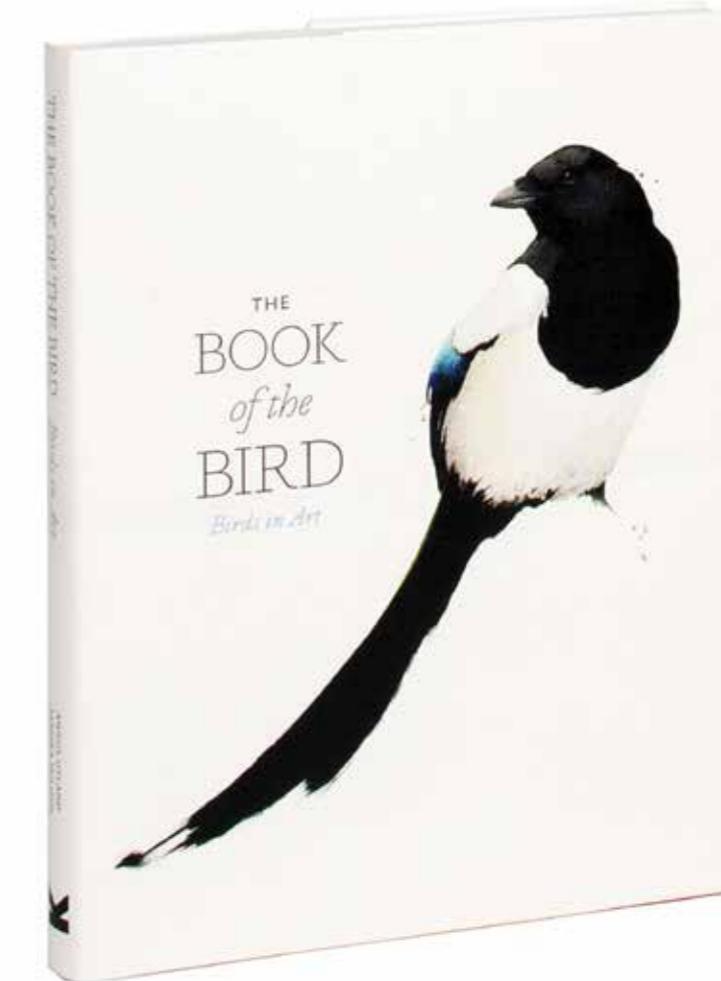
¹⁰BRUSINA S. 1888–1892: Ptice hrvatsko-srpske s obzirom na ostali slovenski jug I–II. Beograd: SKA Spomenik I/12.

THE BOOK OF THE BIRD (KNJIGA O PTICI)

Angus Hyland & Kendra Wilson

Laurence King Publishing, London, 2017.

Voislav Vasić

Knigu o Ptici video sam prvi put u knjižari u Modernoj galeriji Tejt u Londonu. Kako sam je uzeo u ruke, znao sam da treba da je prikažem i čitaocima „Detlića“, iako se dosad u njemu nisu pojavljivali prikazi zaista ibisi, iako nemaju propisane oblike kljunova.

Podnaslov knjige je „Ptice u umetnosti“ (*Birds in Art*). I zaista, knjiga počinje reprodukcijom čuvene, a retko reproducovane „Devojke sa ibisima“ Edgara Dega iz 1860–1862, na kojoj je sve pomešano ili, tačnije, sve povezano: slika je impresionistički inspirisana dalekoistočnom, dakle azijskom umetnošću, devojka je smeštena u afrički ambient, a oko nje se motaju dva američka crvena ibisa, kojima su, za tu priliku, dodatno ispeglani kljunovi. Nije Dega namereno htio da ukršta kontinente niti da

ispravlja krive kljunove, samo je pokazao da uzima odasvud ono čime najbolje može da se izradi. Umetnost to sme i svaki poznavalac ptica će potvrditi da su one dve Degaove ptice zaista ibisi, iako nemaju propisane oblike kljunova.

Oboje autora su dizajneri, nisu ni ornitolozi ni ptičari, pa ipak su napravili knjigu koja neće ostaviti ravnodušnim ni stručnjaka ni amatera koji se bavi pticama. Cela knjiga sledi, na neki način, paradigmu one crvene Degaove devojke sa ibisima. Paralelno daje i dela sa motivima ptica klasičnih slikara, kao što je Dürer, i dela savremenih umetnika-dizajnera ili ilustratora. Agnus Hajlend i Kendra Wilson napravili su neku vrstu knjige-rajsferšusa. U zavisnosti od orientacije, slikarstvo i dizajn će se

razdvajati i razilaziti, odnosno spajati i stapati. Izgleda mi kao da su to imali u vidu pri izboru dela koja će staviti u Knjigu o Ptici. A ptica u obe varijante pogoda u dušu. Pod jednim uslovom: da je autor uspeo njome da izradi svoju zamisao, utisak ili raspoloženje.

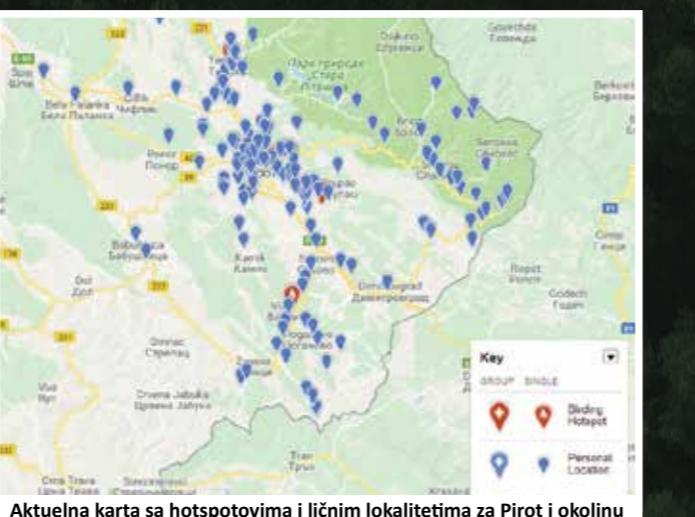
Da čitaoci „Detlića“ ne pomisle kako je njihov prikazivač suviše ostario i otupeo, evo jedne ozbiljne zamerke knjizi: komentar uz sliku/ilustraciju na kojoj su mlađa ženka i odrasli mužjak jastreba, glasi „Doživotni partneri, parovi jastrebova...“ pa se može steći pogrešan utisak da ilustracija pokazuje polni, a ne uzrasni dimorfizam. Ali, predanom ornitologu ili posvećenom posmatraču ptica to neće smanjiti uživanje u knjizi i u izvanrednom izboru slika.

e-BIRDING - I ŠTA ONDA?

Ivan Medenica

Sććam se da sam još kao srednjoškolac, čitajući prvu stručnu knjigu o pticama našeg poznatog ornitologa Sergeja Matvejeva *Rasprostranjenje i život ptica u Srbiji*, bio fasciniran njegovom metodom beleženja ptica, gde se prikazuje na koji način broj opaženih vrsta opada sa pređenim putem i proteklim vremenom. Moram priznati da sam oduvek bio vezan za taj prikaz i želeo da jednog dana sakupim dovoljno podataka koje bih prikazao ako ne isto, onda slično. I klasični faunistički izveštaji određenih regija bili su mi veoma zanimljivi, jer pored toga što se može primetiti subjektivni odabir posmatranih vrsta, u želji da se takvom izveštaju podari posebna težina, može se saznati i gde koje vrste prolaze ili se gnezde, te u skladu s tim napraviti i opšta slika o ptičijim zajednicama na mestima koja su meni bila daleko. No, čim se ubaci neka „matematika“, odmah sve deluje mnogo „parametnije“. U svom petnaestogodišnjem iskustvu u praćenju ptica nisam objavio puno publikacija. Par puta sam objavljivao kratke izveštaje o rasprostranjenju određenih vrsta i nekako se na tome sve završilo. Bez obzira na to što su godinama taloženi podaci čamili u beležnicama, znao sam da će jednog dana biti neophodna sistematizacija, digitalizacija i matematička obrada.

I došao je taj dan, mada nije baš trajao jedan dan. Pojavio se eBird. U početku sam ga odbijao, jer mi je bio zanimljiv koliko i servisne vesti opštine Trstenik (jer živim u Pirotu). Ne znam kako, ali verujem da se sve promenilo onog trenutka kada sam na eBird grupi na fejsbuku video mape „nekakvih“ hotspotova za ptice u Srbiji. Otvorio sam jedan od njih i video da su liste vrlo pregledne, da postoji mogućnost unosa broja primeraka opaženih vrsta, da postoji deo gde se mogu upisati komentari, dodati fotografija vrste i neka zapažanja sa terena, da beleži vreme i datum i vreme provedeno na određenom lokalitetu. Na početku mi je bilo veoma zanimljivo to što, pored pomenutih mogućnosti, sâm program eBirda daje tri standardizovane metode beleženja vrsta (linijski transekt, beleženje u tački i slučajni unos) i kodove gnežđenja za vrste koje se posmatraju u periodu gnežđenja (u mojim starim beležnicama često sam pisao da li sam našao neko gnezdo). Ali, mislim da ništa nije moglo više da me „kupi“ od grafičkog prikaza posmatranih vrsta. Naime, podaci o beleženju svih vrsta na svetu saču-

No, zašto je sve to važno? U prethodnim brojevima „Detlića“ pričalo se o hotspotovima i ličnim lokacijama, pa da ne ponavljamo, voleo bih da naglasim sledeće: pored opšte preglednosti i tačnosti prikaza podataka, kako nama samima tako i drugim posmatračima ptica u svetu, veoma je važno da podaci koje ubacujemo budu metodološki ispravno prikupljeni kako bismo mogli dalje da ih upotrebljava-

vani na jednom mestu, fotografije vrsta i sve dostupno svima (besplatno!), pri tom uredno prikazano na mapi i sa mogućnošću statističke obrade, pa mislim da ne postoji ni jedan moćniji alat od eBirda. I uopšte ne beznačajan razlog za moje pristupanje eBird zajednici – htio sam da pokažem da i u mom kraju ima ptica, i te kakvi! Nego da se vratim svojim beležnicama, pošto sam uredno objasnio razloge za prebacivanje iz Rečavske škole na e-birding.

Kao što rekoh, hrpa podataka prikupljana godinu doćekala je svojih pet minuta. Općinjen mogućnošću da lako digitalizujem svoje beleške, prionuo sam na posao i posle mesec dana uspeo sam da sva moja pisanija prebacim na eBird. Vodio sam računa da svaki lokalitet koji sam posećivao u prošlosti bude tačkasto (prostorno ograničen) ubačen u eBird (ne u okvir glomaznih hotspotova, već kao diskretne, lične lokacije).

To znači da svako beleženje vrste i ubacivanje u okvir velikih i heretogenih, unapred određenih hotspotova, gubi značaj (primer: crvendač u okviru hotspota Fruška gora), pa je zato mnogo bolje upotrebiti mogućnost ubacivanja spiska vrsta u okvir lične lokacije. Lokaliteti koju su koliko-toliko homogeni i prostorno određeni (male bare, jezera, klisure, veštačka jezera ili specifični „ostrvski“ lokaliteti) dobri su za nominovanje hotspota, jer je prostorna greška prilikom upisivanja svedena na minimum. Ovo su saveti koje bih uputio svakom eBirderu u Srbiji. E, sad, pošto sam uneo sve svoje arhivske spiskove, beleženje podataka o vrstama na papiru za mene je postala davna prošlost. Ubrzo se pojavila eBird mobilna aplikacija i počelo je digitalno doba prikupljanja podataka i njihovo automatsko pohranjivanje u bazu podataka. Gubljenje podataka tj. beležnice ili pojedinačnih spiskova za mene više nije bila opasnost.

Kako je vreme provedeno na eBirdu prolazilo, tako se i moje znanje o „skrivenim“ alatima eBirda povećavalo. Svaki hotspot koji sam definisao za ovo vreme omogućava mi brzu pretragu glavnih informacija koje me lično veoma zanimaju, a to su datum prvog beleženja vrste i njena brojnost, datum najveće brojnosti vrste i njena brojnost tom prilikom, kalendarski prikaz učestalosti za svaki mesec u godini i mogućnost štampanja vrlo preglednih spiskova sa svim protokolima koji su definisani za metodu unosa podataka. Lični lokaliteti se mogu pregledati na sličan način, ali pristup njima nije moguć na isti način. Za to se koriste poligoni koji se iscrtavaju u „Google Earthu“ i naknadno ubacuju u eBird alatu koji pravi zajednički prikaz za jedan ili više lokaliteta određenog geografskog regiona. Tek tada se mogu grafički pregledati statistički parametri ptica određenog ličnog lokaliteta.

Verovatno najmoćniji alat koji sam otkrio u eBirdu je kalendarski prikaz učestalosti vrsta. To je prikaz promene učestalosti vrsta na spiskovima koje sam formirao u periodu istraživanja i napravljen je direktno prema bazi podataka koju eBird program poseduje za određeni lokalitet. Svaki mesec u prikazu izdeljen je na četiri dela, od kojih svaki posećeno predstavlja sedmodnevni period. Na osnovu potpunih spiskova iz globalne baze podataka (sadrže informacije o svim vrstama koje su prisutne tokom posmatranja na datom lokalitetu), izračunava se procenat spiskova na kojima se nalazi određena vrsta, za svaki od četiri perioda svakog meseca u godini. Učestalost vrste računa se jednostavnim deljenjem broja spiskova na kojima se vrsta nalazi sa ukupnim brojem potpunih spiskova. Nepotpuni spiskovi (koji su definisani kao slučajni) ne koriste se prilikom izračunavanja. Koja je praktična primena ovog kalendara? Ukoliko redovno obilazite određeni lokalitet, kako se nižu godine popisivanja i broj podataka, tako raste vaše znanje o periodima pojавljivanja vrsta na tom mestu. Neke vrste će se isprofilisati kao retke, neke kao česte, a neke će sigurno biti u okviru kategorije nepredvidljivih i slučajno prisutnih (latalice). Ukoliko nastanu neke promene na lokalnom ili globalnom nivou, imate alat na osnovu kojeg za određeno mesto možete da donešete sud o tome da li neka promena u životnoj sredini utiče na učestalost određene vrste. Mene kao biologa ovo veoma zanima, jer pored toga što volim da posmatram ptice, ne posmatram ih kao pojedinačne vrste ili broj, već kao kariku u složenim odnosima koji upravljaju svaku biološku zajednicu ili ekosistem. eBird mi omogućava da na kalendaru učestalosti pratim dinamiku pojавljivanja. Pored učestalosti koja se može očitavati sa histograma, eBird računa i neke druge

brojčane parametre i može ih predstaviti grafički (to je deo koji najviše volim na eBirdu). To su abundanca (izobilje) po nedeljama u mesecu, broj ptica po satu u nedeljama u mesecu, maksimalna brojnost po nedeljama u mesecu, ukupna brojnost po nedeljama u mesecu i prosečna brojnost po nedeljama u mesecu. Mnoge od parametara sigurno možete da razumete bez dodatnih pojašnjenja, ali jedan od njih je, pored učestalosti, meni baš interesantan. To je abundanca. Raznovrsnost vrsta ne određuje se samo brojem vrsta unutar bioloških zajedница, već i relativnim izobiljem jedinki u tim zajednicama. Izobilje ili abundanca je broj jedinki po vrstama u zajednici, a relativno izobilje odnosi se na jednakost distribucije jedinki među vrstama. Dve zajednice mogu biti podjednako bogate vrstama, ali razlikuju se u relativnom izobilju, odnosno u zastupljenosti određene vrste u svakoj od zajednica. Na primer, dve zajednice mogu sadržati po 5 vrsta sa po 100 jedinki, ali u prvoj zajednici sve vrste su jednako česte (po 20 jedinki svake vrste), dok u drugoj zajednici brojnost jedne vrste znatno prevazilazi brojnost ostale četiri (npr. jedna od vrsta broji 40 jedinki). Abundanca, prikazana na eBirdu, predstavlja meru prosečnog broja ptica na spiskovima u okviru istraživanog perioda i lokaliteta i izražava zastupljenost određene vrste u poređenju sa brojnošću svih drugih vrsta na istom lokalitetu.

Da bismo podatke koje združimo sakupljamo na terenu pravilno tumačili, moramo voditi računa o tome kako ih prikupljamo, jer sve može da se protumači pogrešno, ako se radi nesistematski. Najveći problem je sa učestalošću. Učestalost predstavlja jednostavan procentualni prikaz spiskova koji beleže određenu vrstu. U pojedinim slučajevima, naročito kada retku vrstu zabeleži veći broj posmatrača, učestalost se može protumačiti pogrešno. Retke vrste može uočiti veći broj posmatrača, pa se mogu naći na velikom broju spiskova sa iste geografske lokacije, naročito na atraktivnim mestima koja privlače brojne posmatrače ptica s ciljem da se vide posebne retkosti. Rastom broja spiskova kroz vreme, učestalost vrsta može i da opada u slučaju ako se, na novim spiskovima, vrsta ne pojavljuje ponovo. Ako samo jednu jedinku određene vrste, na istoj lokaciji, zabeleži veliki broj posmatrača, stvara se veliki broj spiskova koje sadrže tu vrstu – u tom slučaju i ta jedna jedinka dovodi do velikog procenta spiskova koji je beleže i velike vrednosti učestalošću. Prema tome, i retke vrste, posmatrano prema učestalosti, mogu delovati kao česte, ukoliko se nađu na velikom broju spiskova u odnosu na ukupan broj spiskova za dati lokalitet. Zbog toga je neophodno da posmatrači savesno popunjavaju spiskove i unose kompletan popis svih vrsta na posmatranih lokalitetima, nasprom selektivnog beleženja određenih vrsta, čime bi se njihovo prisustvo na većem broju spiskova moglo tumačiti većom učestalošću, dok bi nezabeležene, a prisutne vrste bile odsutne na spiskovima, čime bi njihov procenat, iako možda realno veći, u prikazu učestalosti bio niži.

Imajući u vidu sve navedeno, nadam se da će svakom čitaocu i eBirderu biti jasno zašto je važno da svaka od stavki koju eBird nudi prilikom unosa vrste bude pravilno i lepo popunjena. Jedino kompletan spiskovi, sa što više informacija, mogu da pruže sveobuhvatan uvid u tajanstveni život ptica i omoguće čvrste alate za njihovu aktivnu zaštitu. Jedino ćemo tako moći još dugo da uživamo u njihovom redovnom i nerедovnom pojавljivanju. Sve dodatne informacije o alatima i nejasnim stavkama u vezi sa eBirdom pronađite na fejsbuk stranici „eBird Srbija“. ■

MOJ PRVI ORNITOLOŠKI KONGRES

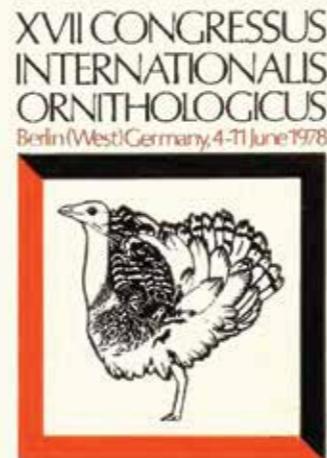
Voislav Vasić

Uzbuđeno sam otrčao kod kolega i kod šefa Odeljenja za taksonomiju i biogeografiju Instituta za biološka istraživanja „Siniša Stanković“ u Beogradu, držeći u jednoj ruci tek pocepanu veliku belu kovertu, a u drugoj poziv sa pristupnim formularima za učešće na sveornitološkom kongresu u Zapadnom Berlinu, kroz dve godine, 1978. Meni kao tridesetogodišnjaku u stvari ovo nije bio prvi poziv na svetski kongres ornitologa. Dobio sam bio poziv i za 15. međunarodni ornitološki kongres u Hagu 1970, ali tad sam bio u vojsci. Sledеći, 16. održavao se u dalekoj Kamberi 1974, ali nisam uspeo da nađem nikog ko bi mi platio tako skup put. Zapadni Berlin mi se činio blizu, Odeljenje Instituta u kom sam radio tad nije bilo sasvim bez novca i otuda moja čvrsta nada da ћu najzad imati priliku da vidim na okupu „krem“ tadašnje svetske ornitologije, čujem najnovije rezultate istraživanja ptica i uživo slušam izlaganja starog Konrada Lorenca, Ernst Mejra i ostalih pisaca knjiga koje su menjale pogled na svet ptica sredine dvadesetog veka.

Radovao sam se boravku u Istočnom Berlinu iz još jednog razloga: u njemu su, podelom grada, ostali svi čuveni berlinski muzeji! Drhtavica me je obuzimala pri pomisli da ћu svojim očima gledati vitrine Prirodnjačkog muzeja i izložbe na Muzejskom ostrvu (*Museumsel*) na Špreji, na kome su Stari muzej, Stara galerija, Pergamonski muzej i Bodeov muzej.

Malo ko se još seća Zapadnog Berlina, i da je postojao i Istočni Berlin odvojen najčuvenijim zidom posle Kineskog, sa bodljikavim žicama, mitrajeskim gnezdima i minskim poljima. Rušenje tog zida zapamćeno je više kao manifestacija, gotovo kao festival, sa išaranim komadima maltera i betona kao suvenirima. Te, 1978. zid kojim je Zapadni Berlin bio opasan bio je opasan, ozbiljan i neprijatan simbol Hladnog rata i ravnoteže dveju nemilosrdnih sila. Trajanjem je postao svakodnevica podeljenih Nemaca, a meni je u ono vreme izgledao kao neumitna i večita stvarnost za koju se više i ne postavlja pitanje zašto postoji.

Zato mi je kao privlačna avantura zazvučao predlog prijatelja i ornito-

Logo 17. međunarodnog ornitološkog kongresa

loga Josipa Šotija (ima o njemu u *Detliću* br. 10) da 17. *Congressus internationalis ornithologicus*, koji će se u Zapadnom Berlinu održati 4–11. juna 1978, u organizaciji *International Ornithological Committee*, pratimo iz baze u suprotnom, Istočnom Berlinu. Šoti je naime tamo redovno odlazio jer je radio doktorat na Humboldtovom univerzitetu, pa je dobro poznavao prilike. Glavna ideja bila je sasvim prozaična. Za zapadnonemačku marku dobijale su se četiri istočnonemačke, što je stanovanje i ishranu u Istočnom Berlinu činilo bagatelnim, nasuprot Zapadnom Berlinu koji je važio za jedan od najskupljih gradova na svetu. Praktično, tim trikom naše skromne budžete uvećali bismo četiri puta!

Smestivši se u ružnom ali komifornom, tipskom iznajmljenom stanu u Istočnom Berlinu, požurih u Zapadni, u Kongresnu halu u parku Tigrarten. Već na prilazu, zastao sam zadivljen. *Kongresshalle* ili kako su je Berlinci prozvali kad su je dobili – Trudna ostriga, ličila je spolja na malo šta drugo sem na svoj nadimak. Da, dobili su je na poklon od Amerikanaca, a projektovao ju je 1957. svetski arhitekta Hju Stabins. Ulazeći u tu školjku, nisam ni sanjao da će njen gornji kapak sam od sebe da se uruši nepune dve godine kasnije i da srećom/nesrećom usmrти samo jednu osobu i povredi još nekoliko. Kao što nisam mogao da zamislim ni da će Zid koji su im darivali Sovjeti, Berlinci uspeti da razlupaju kroz dvadeset godina. Kongresna hala je brzo obnovljena. Zid nije.

Predsednik Kongresa bio je Donald S. Ferner, profesor na Vašingtonskom državnom univerzitetu, a generalni sekretar Rolf Nering iz zapadnoberlinskog Zoološkog vrta. Bio sam neraspoložen prema Neringu. Dve nedelje pre početka kongresa javio mi je, izvinjavajući se, da su morali da skinu moj referat s dnevnog reda kongresnog Simpozijuma o urbanizaciji ptica jer je, zbog puno prijavljenih referata, njihov broj maličirali i ponižavali svakog ko bi morao da prelazi iz jednog u drugi Berlin. Ne svakog, rekao mi je mudri Šoti, idi i izvadi službenu vizu. I zaista, samo na osnovu službenog naloga svog Instituta, dobio sam dinštivizu (*Dienstvisa*) i s njom sam, kako će se kasnije vide-

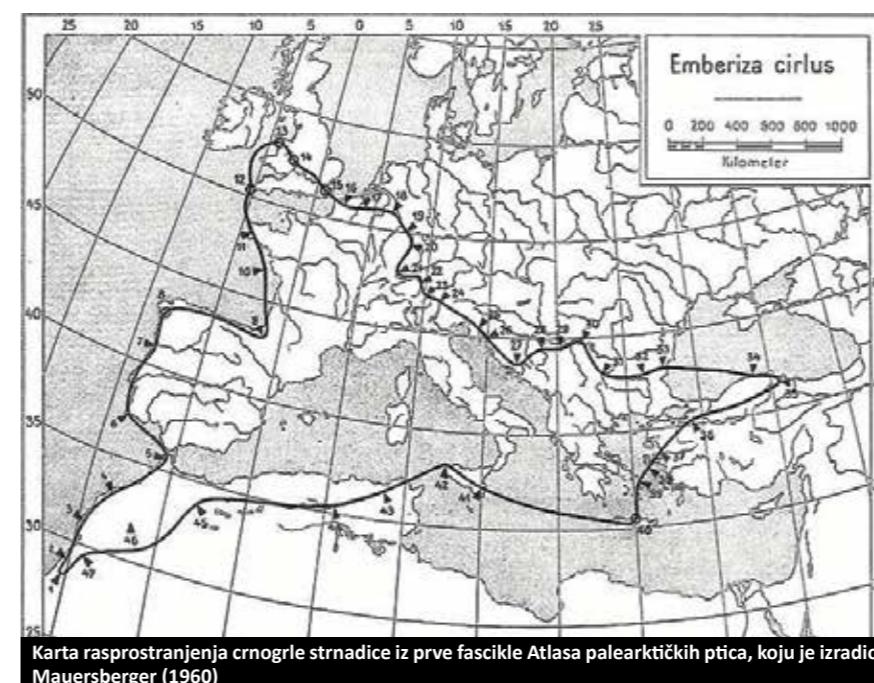

Obnovljena Kongresna dvorana u Berlinu (DXR, CC-BY-SA-3.0)

ti, bez zadržavanja prelazio granicu. U komunističkoj Nemačkoj Demokratskoj Republici, službene vize i naloge za službena putovanja u inostranstvo dobijali su samo provereni partijski kadrovi, a „grenceri“ su smatrali da je isto tako i u komunističkoj Jugoslaviji. Samo što mi nisu salutirali kad sam prolazio.

S tim mislim umešao sam se u gužvu hiljadu i više ornitologa iz celog sveta koji su se haotično tiskali pod svedovima Kongresne hale. Rušio se kod mene već potkopan mit o Nemcima kao savremenim organizatorima. Lepo je ipak bilo iznenada se sresti sa starim poznavnicima i kolegama iz sveta i Jugoslavije. Pored nas četvorice koji smo bili zvanični učesnici Kongresa (Sergija Matvejeva iz Ljubljane, Ivana Tutmana iz Dubrovnika, Ištvana Pellea iz Zrenjanina i mene), bilo je i nekoliko „padobranaca“. Pale su i šale na moj račun, što sam naivno platio nepotrebnih 300 DM (približno 300 današnjih EUR) kotizacije, kad su pristup svim događajima imali i oni koji nisu ništa platili.

Uspeo sam da pratim samo neke od simpozijuma čije su me teme zanimale više od drugih: Funkcionalna i ekološka morfologija (analize adaptacija ptica), Tipovi seobe ptica (geografski, meteorološki i klimatski aspekti), Počinjanje jata, Imprinting, Altruizam kod ptica, Naučne osnove zaštite, Evolucija korišćenja staništa, Novi trendovi u bi-

Karta rasprostranjenja crnogrle strnadice iz prve fascikle Atlasa palearktičkih ptica, koju je izradio Mauersberger (1960)

geografskim analizama i dr. Te teme kasnije sam uključio u svoja predavanja na Biološkom fakultetu (i u ispitna pitanja).

Dosta vremena odsedeo sam i u velikoj bioskopskoj sali gde su se bez prestanka puštali filmovi o pticama, najviše i najbolji iz produkcije Džefrija Bosvola iz Prirodnjačke jedinice Bibisija u Bristolu. Njega sam upoznao nešto ranije i vodio ga (i vozio) po Šaskom i Skadarskom jezeru. On i njegovi filmovi ostavili su veliki utisak na mene. Toliki, da smo, samo tri godine kasnije, urednica Školskog programa RT Beograd i ja, pokrenuli seriju filmova „Životne zajednice“ a kasnije i „Priroda Jugoslavije“. Prvi filmovi bili su „Obedska bara 1“ i „Obedska bara 2“. Bilo je to pre 37 godina, mnogo pre digitalne ere.

Jednog dana pobegao sam s Kongresa zajedno s Matvejevim, da bismo posetili ornitologa Gotfrida Mauersbergera u istočnonemačkom Prirodnjačkom muzeju, kome nije bilo dozvoljeno da dođe u Zapadni Berlin na Kongres. Uopšte je bilo malo ornitologa iz tadašnjeg Varšavskog pakta. Mauersberger je bio prvi saradnik i nastavljач velikog Ervina Štrezemanu na mamutskom projektu „Atlas rasprostranjenja palearktičkih ptica“. Od 1960. do 2003, u izdanju Nemačke akademije nauka, izašlo je 20 fascikli sa mapama 226 vrsta. Cilj edicije bio je kartiranje granica rasprostranjenja ptica tako što će biti ucrtan svaki pojedinačni nalaz. Nikad ništa slično nikome nije uspelo. Projektu se ubrzano pridružio Leonid Aleksandrovič Portenko, kustos Ornitološkog odseka sanktpeterburškog Zoološkog muzeja Ruske akademije nauka. Matvejev, a pomalo i ja, slali smo podatke za taj atlas. Ja sam tada jedini put video Mauersbergera.

Vraćao sam se, obično kasno noću, iz bleštavog Zapadnog u jedva osvetljeni Istočni Berlin neomalterisanih jednoličnih zgrada od cigala izgrađenih tokom brze obnove razrušenog grada. Prelazak preko granice okićene s obe strane bodljikavom žicom i dekorisane tenkovima, kao ni miris rata, nisu mi bili novina. Poznavao sam to iz Avganistana. Ali bilo je neprijatno kad me usred noći probudi vriska i komešanje – to je zloglasni Štazi (*Ministerium für Staatssicherheit*) pokupio nekog čoveka u mojoj zgradi, dok je njegova žena vrišteći pokušavala muža da otrgne iz ruku tajnih policajaca.

PTICE POPOVA POLJA

foto-reportaža iz
istočne Hercegovine

Tekst i fotografije: Slaviša i Rastko Tomanović

Kamenjarka *Alectoris graeca*

Dodir mediterana i kontinentalnog, sunce, kamen, plodna zemlja i ukroćena Trebišnjica – pojmovi su koji određuju prostor od okoline Trebinja do Zavale, nekad davno zvan „Popovskom valom“, a danas poznat pod jedinstvenim imenom – Popovo polje. U administrativnom smislu veći dio Popova polja nalazi se u Republici Srpskoj (cca Trebinje-Ravno), a manji u Federaciji Bosne i Hercegovine (cca Ravno-Hutovo). To je prostor na kome živimo i uz sve ostalo bavimo se fotografijom i svojevrsnim proučavanjem ptica. Još prije samo nekoliko godina naša fotografска istraživanja jesu obuhvatala prirodu i prirodne motive ali o pticama nismo znali ništa. Sasvim slučajno, kako to ponekad i biva sa stvarima koje nam na kraju bitno odrede život – počeli smo da se zanimamo za ptice 2015. godine. U ovom kratkom pregledu osvrćemo se samo na neka naša najvažnija opažanja i fotografске rade 2015–2018.

Tokom tri godine aktivnog bavljenja posmatranjem i fotografisanjem ptica u Popovom polju, opazili smo oko 200, a fotografisali nešto više od 180 vrsta. Prosječan broj cijelodnevnih izlazaka po godini je 55, kraće ne brojimo jer su nekad svakodnevni. Cijelu aktivnost radimo i objavljujemo timski.

Generalno se smatra da ornitofauna Bosne i Hercegovine nije dovoljno istražena. U starim radovima imamo podatke o većem broju registriranih vrsta, ali Popovo polje se jako izmjenilo u odnosu na ono kako je izgledalo krajem XIX i početkom XX vijeka. Novija istraživanja smatramo nedovoljnim jer nisu obuhvatila sve sezonske aspekte, i nisu bila posvećena isključivo Popovom polju, nego su sprovođena u okviru šireg proučavanja svih kraških polja Bosne i Hercegovine. Mi smatramo da ovaj prostor zasluguje samostalno i dugotrajnije ornitološko tretiranje i nastojimo da naša budu provedena što sistematičnije.

Najveći broj ptica koje smo našli u Popovu polju pripadaju vrapčarkama (Passeriformes). Već samo nabranje svih onih lijepih zeba, strnadica, sjenica i ostalih poznatih ili manje poznatih pjevača oduzima previše prostora, tako da ćemo ovdje istaći samo neke od njih. Nama su posebno interesantne one koje su izrazito mediteranske ili one koje se na našim prostorima nalaze uglavnom bliže moru poput crvenoglavnog svračka (*Lanius senator*), crnoglave strnadice (*Emberiza melanocephala*) i daurske laste (*Cecropis daurica*). Ove tri vrste šire svoj areal ka sjeveru i kontinentalnim područjima, u Popovom polju su obične vrste ali im broj iz godine u godinu

jako varira. Ove godine (2018), recimo, uočavamo mnogo manje crvenoglavnih svračaka na cijelom potezu od Trebinja do Zavale i nešto manje crnoglavnih strnadica na istom području nego 2016. i 2017. Razlozi su možda u klimi ali vjerujemo da uzrok leži mnogo više u raznim građevinskim, poljoprivrednim i drugim radovima koji mijenjaju cjevokupni ambijent čitavog ovog kraja. Nismo sigurni da će krajnji rezultat biti pozitivan za ptice.

Šivačica (*Cisticola juncidis*) je vrsta koja nam zaokuplja pažnju. Ona inače nije često registrovana u Bosni i Hercegovini, a nama se dvije godine zaredom posrećilo da fotografišemo jedinstvene kadrove ove ptice. Smatramo je nedovoljno istraženom ali redovnom vrstom.

U ovom dijelu hercegovačkog kamenjara, u samom polju ili po njegovom obodu žive razne grmuše (Sylviidae) i muharice (Muscicapidae). Od prvih, nama su posebno „za oko zapale“ grmuša crnenovoljka (*Sylvia cantillans*) i velika grmuša (*Sylvia crassirostris*). Crnogлавa grmuša (*Sylvia atricapilla*), obična (*Sylvia communis*) i grmuša čavrljanka (*Sylvia curruca*) su posvuda „obične“ ali nama fotografski ne previše zanimljive, dok je pirogasta grmuša (*Sylvia nysoria*) opažana samo tokom seobe. Ona nam je zadatak za neku bližu budućnost.

Grmuša crvenovoljka *Sylvia cantillans*

Upravo u Popovu polju istovremeno se na grijevanju mogu naći obje vrste naših bjeloguza: obična (*Oenanthe oenanthe*) i sredozemna (*Oenanthe hispanica*). Kod prve nam je zanimljiva izmjena fenotipa kroz godišnja doba, a kod druge različite forme i podvrste.

Vodomar (*Alcedo atthis*) i pčelarica (*Merops apiaster*) spadaju u

vrste koje su fotografima drage uglavnom zbog svoga kolorita i mogućnosti iskazivanja umjetničke strane fotografskog umijeća. Nama služe uglavnom za čisti sport i rekreaciju, obično u pauzama traženja rjeđih i interesantnijih vrsta. Pupavac (*Upupa epops*) nam, ipak, nikad ne dosadi. Dosta je brojan, a u Popovom polju nekih godina može se opaziti i zimi. On nije jedina vrsta o čijem se zimskom boravku na

ovim prostorima malo zna. Ovdje se tokom cijele godine mogu naći i gorske laste (*Ptyonoprogne rupestris*), a opažali smo i zimske populacije crnoglavih travarki (*Saxicola rubicola*) i crnoglavih grmuša.

Od svih trepteljki, za Popovo polje je posebno karakteristična prilično velika i stabilna gnijezdeća populacija stepske trepteljke (*Antus*

Šivačica *Cisticola juncidis*

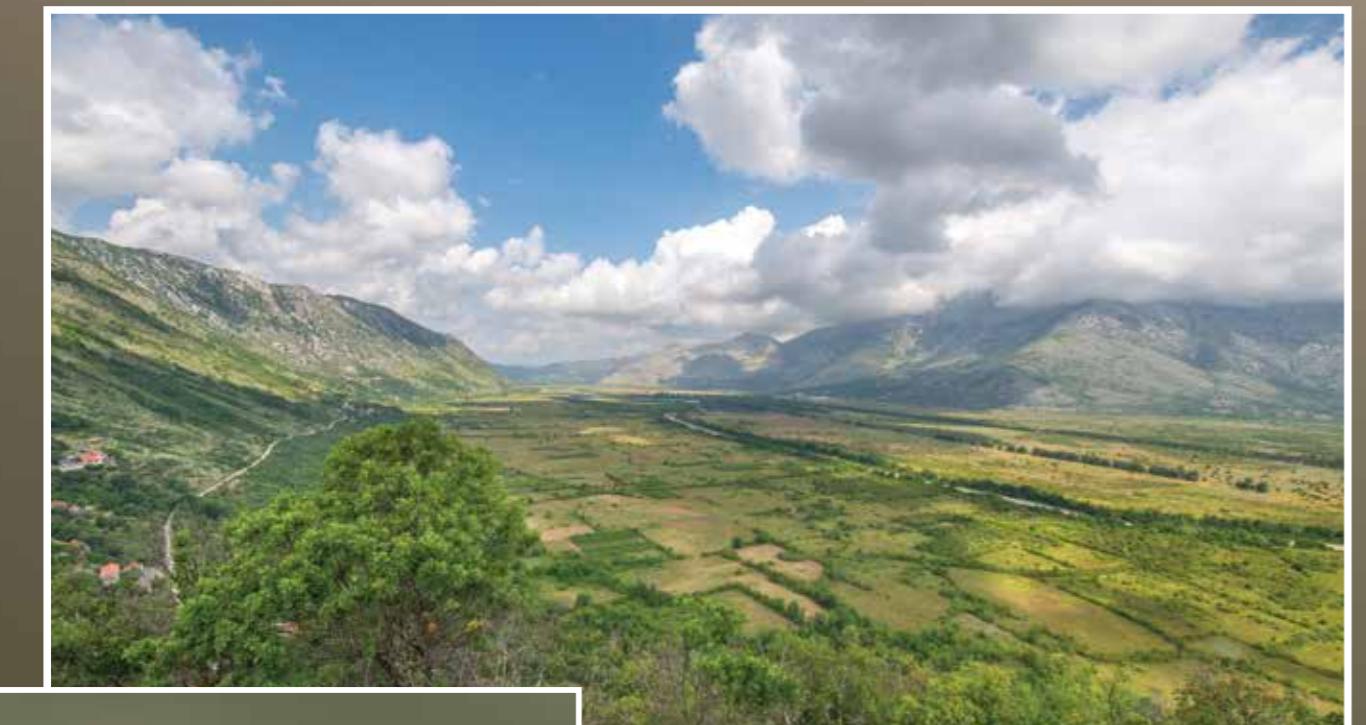
campestris). Kod pliski smo veću pažnju posvetili posmatranju žute pliske (*Motacilla flava*), a naročito gnijezdeće populacije njene podvrste *M. f. felddegg* ali i onih podvrsta koje smo našli samo u migraciji (*M. flava flava* i *M. f. cinereocapilla*).

Za razliku od najvećeg dijela kontinentalne BiH, u Popovom polju su i grlica (*Streptopelia turtur*) i gugutka (*Streptopelia decaocto*) izuzetno brojne. Pri tome, zanimljivo je da gugutka nije vezana samo za naselja, kao u većini drugih mesta u BiH, već se tokom cijele godine nalazi u polju, a njena jesenska jata i jata grlica znaju brojati po više stotina ptica. Velika je i brojnost goluba grivnaša (*Columba palumbus*), a sezonski je u polju u velikom broju prisutan i obični golub (*Columba livia f. domestica*).

Po nekim procjenama, smatra se da u BiH živi oko jedne četvrtine svjetske populacije kamenjarke (*Alectoris graeca*). Ona je karakteristična i brojna vrsta Popova polja, a njezino posmatranje i fotografisanje nama predstavlja poseban doživljaj. Zimi populacija kamenjarki boravi i hrani se u polju i nižim dijelovima brda oko samog polja, dok se u sezoni gnijezdenja penju na veću visinu. Osim kamenjarke, od ptica iz reda koka ovdje su prisutne jarebica (*Perdix perdix*), prepelica (*Coturnix coturnix*) i fazan (*Phasianus colchicus*). Sve četiri pobrojane vrste se love i krivolove. Naročito je izražen lov na prepelicu i kamenjarku.

Ždralovi (*Grus grus*) se u Popovu polju mogu posmatrati na preletu u proljetnoj migraciji. Nemamo podataka o njihovu slijetanju i odmoru ovdje, ali na višim poljima (Gatačko/Nevesinsko) imamo takva opežanja.

Šljukarice – Scolopacidae i njima slične ptice, naročito one koje su svojim načinom života vezane za vodu – u Popovom polju su prisutne obično u proljetnoj ili jesenskoj seobi. Uređenjem korita Trebišnjice, njegovim betoniranjem, bespovratno su izgubljena staništa i ambijenti u kojima bi ove ptice boravile u većem broju. Svega nekoliko vrsta šljukarica su ovdje

Pogled na Popovo polje

Pupavac *Upupa epops*

Vijoglava *Jynx torquilla*

gnjezdarice, od njih su najčešće položka (*Actitis hypoleucos*) i žalar slepić (*Charadrius dubius*). Vlastelice (*Himantopus himantopus*) i sabljarke (*Recurva avosetta*) nalazimo u proljetnoj migraciji. Sprudnici ubojice (*Pugnax pugnax*) su obično najčešći od sprutki (*Calidris*) ali, osim njih, redovni su crnotrba sprutka (*Calidris alpina*) i sijeda sprutka (*Calidris temminckii*). Sezonski se u polju mogu naći šumska (*Scopulax rusticola*), mala (*Lymnocryptes minimus*) i šljuka livadarka (*Gallinago media*).

Liska (*Fulica atra*) i barska kokica (*Gallinula chloropus*) su obične vrste, redovna posmatranja imamo za barskog petlovanu (*Rallus aquaticus*) i sivog barskog petlića (*Porzana parva*).

Crnoglava strnadica *Emberiza melanocephala*

Sprudnici ubojice *Pugnax pugnax*

Čapljica kobnjača *Xobynchus minutus*

Rusi svračci na gnezdu *Lanius collurio*

Barski petlovan *Rallus aquaticus*

Eja močvarica *Circus aeruginosus*

Od jastrebovki (*Accipitriformes*) najobičnije vrste u samom polju su mišar (*Buteo buteo*), osičar (*Pernis apivorus*), orao zmijar (*Circaetus gallicus*), kratkoprsti (*Accipiter brevipes*) i obični kobac (*Accipiter nisus*), kao i jastreb (*Accipiter gentilis*). U migraciji i lutanjima raznih vrsta opažali smo i brojne druge: poljsku eju (*Circus cyaneus*) i eju močvaricu (*Circus aeruginosus*), crnu lunju (*Milvus migrans*), surrog orla (*Aquila chrysaetos*).

Redovne sokolovke – (*Falconiformes*) koje opažamo su sivi soko

(*Falco peregrinus*), lastavičar (*Falco subbuteo*) i vjetruška (*Falco tinnunculus*). Bez dokaza smo za krškog sokola (*Falco biarmicus*) i bjelonoktu vjetrušku (*Falco naumanni*) ali to su vrste koje namjeravamo detaljnije potražiti u nekom narednom periodu.

Svaka godina posmatranja i fotografisanja donosi nešto novo. Ranije opažane i dokumentovane vrste naaze se u novim situacijama, potvrđujemo staro ili formiramo novo mišljenje na osnovu novih saznanja, povećavamo vlastite kriterije u svakom smislu

ali ipak je najveći užitak – posmatrati novu vrstu. Mi smo u odnosu na stanje od prije tri godine posmatrali i dokumentovali čak oko 200 vrsta i više. Stariji i iskusniji kažu da je svaka slijedeća vrsta velika „ko kuća“. U procjeni broja vrsta koje bi mogle da se nađu u Popovu polju, s obzirom na oko 340 vrsta registrovanih ikad za BiH, baratamo brojkom od oko 250 – 260 realno očekujućih ili već potvrđenih vrsta. Za nas to znači još mnogo dobrih trenutaka provedenih u ovom zanimanju i dosta dobrog druženja sa onima koji dijele istu ljubav prema fotografiji i pticama.

Sedam i po dana Kostarike

Tekst i fotografije: Dragan Simić

Dok ispod kokosove palme meditiram o ptičarenju i smislu života, svaki čas proleti pokoj američki smeđi nesit (*Pelecanus occidentalis*), nisko iznad karipskih talasa čija pena orošava slani povetarac. Nalazim se u Puerto Viehu de Talamanki, na krajnjem jugoistoku Kostarike. Duboko udišem miris soli, znatno intenzivniji nego na Sredozemlju, pa to komentarišem svom saputniku, koji kaže – „Možda ga ‘gandža’ koju oni momci puše čini tako jakim“.

Nastavljamo do prihvatilišta za lenjivce gde, čekajući početak ture s vodičem, sedam u kafe. S visokog drveta iznad bašte pada lišće pa, sećajući se saveta iz putničkog vodiča, prove-

ravam krošnju nisu li tamo tukani ili majmuni drekavci, ali ništa ne vidim... ups, nešto drugo pada na moje lice, poput mladeža Sind i Kraford i hrpa veličine pesnice, pored mene. Konobar žurno dolazi izvinjavajući se – „Nisam vas video, inače bih vas upozorio da ne sedate tu, taj sto pripada onoj zelenoj iguanai (*Iguana iguana*) gore“. Kad nas pokaki ptica, na Balkanu se to smatra srećnim predznakom, pa valjda ovde isto važi i za iguane (mada to u vodiču ne pominju)? A kada se i količina uzme u razmatranje, ovo mora biti znatno srećniji predznak. Kako bilo, to nije sprečilo jedan stariji par, koji se u isto vreme zatekao u bašti, da se došapta i kikoće kad god me sretne u obilasku prihvatilišta.

Sledećeg jutra, kao i svakog narednog, telefon me budи u 4.20, ovaj put ispod mreže za komarce (kojih nije bilo) u drvenom bungalovu podignutom na šipovima duboko u šumi na padini planine Talamanka, u lodžu i privatnom rezervatu Selva Bananito, gde je naš domaćin bio presrećan da nam pokaže najnovije snimke jaguara (*Panthera onca*) s njegovih foto-zamki. Pošto je moj unutrašnji sat bio podešen na istočnoevropsko vreme (+ 8 sati), rano ustajanje nije mi padalo teško. U pet smo se u otvorenoj trpezariji našli na kafi, da 15 minuta kasnije krenemo u ptičarenje.

Ovaj rezervat je sasvim neobično mesto. Niže padine u prošlosti su

korišćene za uzgajanje kakaa i banana, da bi prirodi potom bilo dozvoljeno da se vrati, povrati, obraste i iznova zaraste ono što joj je bilo oduzeto. Lokalni eBird hotspot ima 381 do tada zabeleženu vrstu, a najbolje ptice tokom tog (pre)kratkog obilaska su velika jakamara (*Jacamerops aureus*), jedno bučno i neočekivano jato endemičnih crvenotemenih papagaja (*Touit costaricensis*) koji inače uopšte ne nastanjuju ovaj biom karipskih padina, te petnaestak snežnih kotingi (*Carpodectes nitidus*) u samom vrhu velikog mahagonija.

Odatle smo obalom Karskog mora nastavili ka severu, ka gradiću Limon, zaustavljajući se uz plitke lagune na ušćima reka i tragajući za šljukaricama (našli smo 12 vrsta). Dalje od obale, nad talasima, jedrile su smede blune (*Sula leucogaster*), kraljevske čigre (*Thalasseus maximus*) i, pterodaktilima nalik, velike fregate (*Fregata magnificens*). Niko od nas nije pušio ali je slana nota u povetarcu i dalje bila jednak snažna.

Kako je već padao mrak kada smo stigli u ptičarsku muku zvanu Rančo Naturalista, odmah nam je bila servirana večera na verandi, ali uživanje u zaista izvrsnoj lokalnoj kuhinji nije potrajalo: neko je dojavio da je pirogasta šumska sova (*Ciccaba virgate*) opažena s druge strane zgrade. Ostavljajući tanjire, svi smo poskakali od stolova. Vlasnici lodža, koja je dugo i sama radila kao ptičarski vodič, to nepoštovanje kulinarskog umeća nije bilo nimalo neobično.

Svetoplava tangara *Thraupis episcopus*, lokalitet: Rančo Naturalista

Sa 36 grabljivica i 38 kolibrija, Rančo Naturalista ima četvrtu najdužu listu ptica među kostarikanskim hotspotsom. Kada se pridoda još par hotspotsa udaljenih svega 2–3 kilometra od ranča, lista raste na čitave 502 vrste, što je više od polovine od ukupno 920 vrsta ptica Kostarike – zemlje nešto manje od Srbije bez pokrajina, ali sa 2,6 puta više vrsta ptica!

Jutro je počelo kafom, mafinama i ptičarenjem duž obeleženih staza na ranču, dugih od pola do dva i po kilometra. Ja sam ga proveo među hraničicama sa šećernom vodom na gornjoj terasi lodža, u društvu šest vrsta kolibrija: belovrati jakobinski kolibri (*Florisuga mellivora*), zeleni kolibri pustinjak (*Phaethornis guy*), zelenogrudi mango kolibri (*Anthracothorax prevostii*), ljubičasti sabljokrili kolibri (*Campylopte-*

rus hemileucus), krunasta šumska nimfa (*Thalurania colombica*) i riđorepi amazilijski kolibri (*Amazilia tzacatl*).

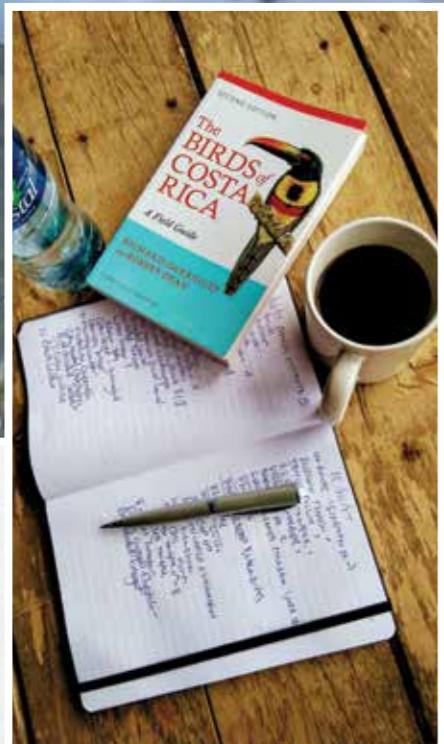
S te gornje terase u daljinu se vide dva vulkana, još aktivni Irazu i ugasieni Turrialba. Kasnije tog dana, polako smo se vozili uzbrdo asfaltnim putem uz Irazu, zastajajući kod šumaraka i mostova. Što smo se više penjali, stanija su sve više podsećala na brdske krajeve Evrope, nego na tropе. Grupa uspravnih mrtvih stabala i... žirov detlić (*Melanerpes formicivorus*) i to – desetak zajedno! Nikada nisam video jato detlića, ali za ovu vrstu to je uobičajeno. Uz njih su i endemična vetrogrla cvrkutarka (*Oreothlypis gutturalis*) i siva bušilica (*Diglossa plumbea*).

Deset procenata (90+) svih vrsta Kostarike su endemične. Šest vrsta nastanjuje samo Kostariku, dok još oko 85 vrsta prelazi u još jednu ili dve susedne zemlje. Vulkan na koji se penjemo visok je 3400 m.n.m. i u geološkoj istoriji, zajedno s još desetom vulkanom, bio je ostrvo izolovano u oceanu, pa visok stepen endemizma nije iznenađenje, već nešto očekivano. Tu smo tragali i za endemičnim vulkanskim kolibrijem (*Selasphorus flammula*) koji, kako mu ime kaže, nastanjuje samo vulkane, ali i unutar Kostarike, na tri zasebne grupe vulkana ova vrsta ima tri zasebne i vidno različite forme. Na samom vrhu vulkana, odakle se vidi urušeni glavni krater i gde sam se na jakom vetrusu i svega desetak stepeni Celzijusa poprilično smrznuo (nasuprot standardnoj temperaturi od oko 30 stepeni u podnožju), pronašli smo još jednu endemičnu vrstu, vulkanskog junka (*Junco vulcani*).

Golovrata tigrasta čaplja *Tigrisoma mexicanum*, lokalitet: Makao Lodž

Kraljevske čigre *Thalasseus maximus*, lokalitet: zaliv Nikoja

Silazimo niz padinu, ček' da zastanemo kod onog mosta preko šumovite jaruge... hej, šta to oni posmatraju? Grupa ptičara već stoji na putu, objektiva uperenih u istom smeru... mužjak velikog kecalja (*Pharomachrus mocinno*)! Ptice tako raskošnih boja obično žive u dubokim šumama i ni u najluđim snovima nisam se usuđivao nadati ovoj vrsti... i evo je pokraj puta! Pozira nam. Tu mi se u uglovima usana stvorio osmeh koji se zadržao sve dok nisam zaspao te večeri.

Krokodilski most na reci Tarcoles je mesto gde zaustavljena vozila stoje parkirana usred kolovoza, a putnici izlaze, prelaze s jedne na drugu stranu... Vodič nam objašnjava da na jednom kilometru toka ima i do 100 američkih krokodila (*Crocodylus acutus*), koji se vide i sa mosta, mada smo mi tu tražili krokodile i ptice sa zemljanih puta koji vodi do lokalnih stočnih rančeva. A odatle, pravac gradić Tarkoles, da proverimo ptice na plaži.

To mi je bila prva tihookeanska plaža u životu (Kostarika mi je ponudila brojne izlaze iz škripca koji sebe dovedete kad se zapitate

„a kada si poslednji put nešto radio po prvi put?”). Raznoboje fasade među kokosovim palmama i deca u školskim uniformama, američki crni strvinar (*Coragyps atratus*) sedi na najbližoj palmi, odmerava nas – mora da smo delovali baš iscrpljeno. Nije bilo mnogo ptica, šljuke kamenjarke (*Arenaria interpres*), jedan šarenokrili sprudnik (*Tringa semipalmata*), ribarska barksa okružena smeđim nesitim i nekoliko velikih fregata nad njom... i bučno jato crvenih ara (*Ara macao*) iznad nas. Potpuno neverovatne ptice kada ih ugledate u prirodi, više vas podsete na holivudske rekvizite nego na prave, žive organizme.

Ipak, najčudnija stvar na toj plaži bio je znak „Krokodili – zabranjeno plivanje, zabranjeno hranjenje”. Mislim, ipak sam u Srednjoj Americi, a ne u severnoj Australiji? Američki krokodili nastanjuju reke, pa i njihove estuare, a (kao i morskim krokodilima *Crocodylus porosus*) okeanski plićaci su im koridor od jednog do drugog ušća.

Sledeće odredište nam je Makao Lodž, drvena građevina smeštena duboko u kišnoj šumi, jedan sat vožnje od obale, a u zaledu nacionalnog parka Karara, koja bi se mogla opisati jednom rečju: spokojstvo. Nekoliko kilometara markiranih staza oko lodža nude 310 vrsta do sada unesenih u takmočnji eBird hotspot.

Aktivni deo kostarikanske avanture trajao je nedelju dana, ne-

prekidno u pokretu i svake noći u novom krevetu, ali ovo je bio jedini dan kada sam sebi dozvolio da zstanem, odmorim se i predahnem. Proveo sam ga uz lokalno pivo Imperial, u stolici za ljuhanje na verandi lodža. Ujutru je šuma bila obavijena izmaglicom (dotle sam se već aklimatizovao na izuzetno visoku vlažnost vazduha), koja se do podneva razšla i ustupila mesto suncu, koje će potom zakloniti kišni oblak iz koga se izlio kratkotrajan pljusak (na tihookeanskoj strani zemlje trajala je kišna sezona), nakon čega je bilo malo svežije, što je ptice podstaklo da budu aktivnije. Sa verande sam posmatrao sivovratog šumskog petlovanu (*Aramides cajaneus*), endemičnog šarmantnog amazilija kolibrija (*Amazilia decora*), američkog ogličastog vodomara (*Megacyrle torquata*), crnokljunog žutogrlog tukana (*Ramphastos ambiguus*), te još dve vrste endemične za tihookeanske padine Kostarike i Paname – detlića zlatnog temena (*Melanerpes chrysauhen*) i Čerijevu tangaru (*Ramphocelus costaricensis*).

Kada je počeo pljusak, umirujući zvuk teških kapljica na površini jezera razbilo je kreštavo *kraaak kraaak*, najavljujući dolazak jata crvenih ara koje su sletele u vrhove krošnji da se hrane semenom mahagonija. Ali, kako se proložilo prvo *kraaak*, sve kuvarice su istračale na verandu da se dive pagajima koji, u sezoni mahagonija, tu dolaze svaki dan. Pretežno iz okolnih selja, i osoblje je svakodnevno tu, pa

Crvene are *Ara macao*, lokalitet: Makao Lodž

Sivoglava čačalaka *Ortalis cinereiceps*, lokalitet: Rančo Naturalista

ipak, dolazak jata je takva atrakcija da ih iznova pretvara u decu očaranu velikim crvenim pticama. Budući da sam i sam prešao 11.000 km da se divim tim istim pticama, savršeno sam ih razumeo. Nisu nam trebale reči – razmenjivali smo zadivljene osmehe.

Naše sledeće odredište bio je zaliv Nikoja sa šumom mangrova u delti reke Abengares. Kako sam počeo da ptičarim iz kajaka, veslajući poplavljennim obalama Dunava, mangrovi su stanište koje sam dugo sanjao. Jedino što sada nisam imao veslo, niti kontrolu nad brzinom kretanja. Plovili smo u dva čamca, s moćnim vanbrodskim motorima i dok su nas pratili smeđi nesiti i kraljevske čigre, skiperi su se naprosto utrkivali ko će pre stići do delte. Ja sam sedeо na pramcu koji je toliko poskakivao na talasima da se vožnja pretvorila u rodeo. Jednom rukom bih držao foto-aparat, drugom se držao za sedište kao kauboj za jabuku sedla, dok sam na sav glas psovao skiperi (nekada je stvarno korisno znati jezik koji nikao od vaših saputnika ne razume).

Da vam najzad odgovorim i na pitanje kako sam se uopšte obreo u Kostariki: kao *nature blogger* bio sam pozvan na prvi ptičarski maraton u toj zemlji. A ko je, nakon sedam i po dana i 1600 pređenih kilometara, bio pobednik maratona?

Ja sam bio, naravno. Biti pozvan na takmičenje kao jedini učesnik koji nije ranije ptičario u Novom svetu i koji ne poznaje američke ptice, pobe-

da je samo po sebi. Jeste, bilo je takmičara koji su možda videli nekoliko vrsta više od mene... Ja sam posmatrao više od 200, od čega 5% papagaja i 10% kolibrija, a oni su imali još toliko, ali zato su više od 90% mojih vrsta bile nove i nikad ranije posmatrane ptice – e, sad, probajte da oborite taj rekord! Uzimimo Adama Rajlija za primer: vrhunski ptičar, ali samo 1% vrsta koje je ovde video bile su nove za njega, što jasno dokazuje moju tvrdnju (prečitaću vam da je on već video preko 85% svih vrsta ptica na planeti).

Ok, to je bilo moje rezonovanje, no, zvanični rezultati se donekle razlikuju. Moj tim Redstart Wranglers ukupno je posmatrao 478 vrsta, kaskajući samo 10 vrsta za pobednicima. U suštini svi smo bili pobednici: svi zajedno posmatrali smo oko 550 vrsta – ne samo 60% avifaune Kostarike, već i preko 5% ukupnog diverziteta ptica na Zemlji.

Ipak, kako je američka ptičarska legenda Ken Kaufman jednom rekao, najbolji ptičar nije onaj s najdužom listom, već onaj ko je najviše uživao u tome. Moj rezon je – to sam definitivno bio ja.

PTICE U MOM VRTU

Tekst i fotografije: Selena Jovanović

Velika senica *Parus major*

Siva senica *Parus palustris*

„Rajska ptica dolazi samo ruci koja je ne počušava zarobiti.“

John Berry

Plava senica *Cyanistes caeruleus*

Zeba *Fringilla coelebs* i severne zebe *Fringilla montifringilla*

Ptice... Prelepe latalice, nadarene svom postojećom lepotom, domaćini svih predela, koje ne znaju za granice. Stvorene su da budu slobodne, da nas uveseljavaju svojom pesmom, svojim prisustvom.

Ponekad su tako krhke i nežne i potrebni smo im da ih zaštитimo.

Kad dođe vreme snegova i hladnoće, čujem ih ispod prozora u krošnji stare jabuke, kako cvrkuću i pijuču i kao da ih razumem. Znam da me dozivaju da im dam malo hrane ne bi li utolile glad dok prođe nevreme.

Pravo je uživanje gledati kako se okupljaju oko improvizovane hranilice i sve je više i više različitih vrsta ptica. Onda nastane opšti metež, graja, jurke, žmurke, svađe.

Zbog tih božanstvenih stvorenja sadim suncokrete u svojoj bašti na obroncima planine Kukavice, da ih privučem u što većem broju, a one, nestreljive, ne mogu da dočekaju da suncokreti sasvim sazreju, već euforično obleću žute cvetne glavice i kljuckaju nedozrelo semenje.

Osećaju one dobrotu, ljubav, brižnost i uvek će biti u blizini onoga ko ih čuva i pazi. Znaju gde imaju sigurno utočište.

Ne lovite ptice! Ne lišavajte ih slobode! One su stvorene da slobodno lete bez granica. I verujte, kada ih jednom privolite da dolaze u vaš vrt, i tu se osećaju sigurno i slobodno, uvek će vam se radosno vraćati. ■

Poljski vrabac *Passer montanus* i batokljun *Coccothraustes coccothraustes*

Velika strnadica *Emberiza calandra*

KIKINDA GRAD SOVA

Posetite muzej i galeriju Centra za likovnu i primenjenu umetnost Terra

U saradnji Grad Kikinda / Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije / Magazin Detlić
Sponzori Kuća Sova i MadMe.London (www.madme.london)

M Y D
ME

Fruškogorska Lugarnica Mala Remeta

Restoran "Lugarnica" Mala Remeta, je objekat sa prenoćištem, smešten na južnim padinama Fruške gore, sa najviše sunčanih dana u godini. Kontaktirajte nas putem telefona 064/ 14- 02- 334 i 022/468-777 ili na fb stranici ...Fruškogorska Lugarnica Mala Remeta

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji“ koji Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije realizuje u partnerstvu sa Beogradskom otvorenom školom i uz podršku Švedske. Stavovi i mišljenja autora izneta u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje partnera i donatora.

Vodenkos u Srbiji

ilustracija: Szabolcs Kókay
www.kokay.hu

Vodenkos *Cinclus cinclus*

Veličina: 18 cm

Status: gnezdi se južno od Save i Dunava

Stanište: potoci sa kamenjarima i manjim liticama

sa šljunkovitim dnom. Rečice i potoci do 800 m

Brojnost u Srbiji: 2.700-4.100 gnezdećih parova

Trend populacije: stabilan

Izvor podataka:

Puzović S, Radišić D, Ružić M, Rajković D, Radaković M, Pantović U, Janković M, Stojnić N, Šćiban M, Tucakov M, Gergelj J, Sekulić G, Agošton A. i Raković M. (2015): Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008-2013. Društvo za zaštitu i proučavanja ptica Srbije, Prirodno matematički fakultet, Departman za biologiju i ekologiju, Univerzitet u Novom Sadu.

Šćiban M, Rajković D, Radišić D, Vasić V. i Pantović U. (2015): Ptice Srbije - kritički spisak vrsta. Pokrajinski zavod za zaštitu prirode i Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, Novi Sad.

BioRas portal. <http://bioras.pretnica.rs/home.php>